

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 3 • Haziran 2021 • 161-221

Issue: 3 • June 2021 • 161-221

**Türk Din Psikolojisinde
Akademisyen Bir Din Psikoloğu:
Habil Şentürk Üzerine Biyografik Bir Araştırma**

An Academical Psychologist of Religion in Turkish Psychology of Religion: A Biographic Research on Habil Şentürk

Mustafa Koç

Prof. Dr.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı

E-posta: mustafa.koc@ogu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Eskişehir / Türkiye

Professor

Eskişehir Osmangazi University

Faculty of Theology

Department of Psychology of Religion

E-mail: mustafa.koc@ogu.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Eskişehir / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 15 Mayıs 2021 • 15 May 2021
Kabul Tarihi • Accepted 19 Haziran 2021 • 19 June 2021

Ö z e t

Din psikolojisi alanında bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne ‘din psikoloğu’ denir. Bu makalede, Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan bilimsel çalışmalara önemli katkıları olan akademisyen din psikoloğu Habil Şentürk’ün (a) akademik hayatı, (b) özel ilgi alanları, (c) akademik çalışmaları, (d) lisans ve lisansüstü dersleri, (e) yönettiği lisansüstü tezleri ve (f) Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerine yer verilmiştir. Sonuç olarak makalede; (i)-akademik hayatına ilişkin Şentürk’ün 11 yaşında ilköğrenimini tamamladığı; 22 yaşında İzmir İmam Hatip Lisesi’nden mezun olarak ortaöğrenimini bitirdiği; 26 yaşında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun olarak yükseköğrenimini tamamlayıp İzmir ilinde 1 yıl öğretmenlik yaptığı; 27 yaşında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü’nde din psikolojisi alanında akademik çalışma yaşamına başladığı; 35 yaşında Dokuz Eylül Üniversitesi’nde din psikolojisi ‘bilim doktoru’; 44 yaşında ‘yardımcı doçent’; 56 yaşında ‘doçent’; 61 yaşında ise ‘profesör’ unvanlarını aldığı; son olarak da Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalışırken 67 yaşında yaş sınırlamasından emekli olduğu; dolayısıyla toplamda 43 yıl çeşitli üniversitelerde akademisyenlik yaptığı; (ii)-(a) ibadet psikolojisi, (b) eğitim psikolojisi, (c) kişilik ve din, (d) dini edebiyat psikolojisi, (e) dini ve manevi danışmanlık, (f) değerler psikolojisi’ gibi özel ilgi alanları (n=6) olduğu; (iii)-Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu olarak Şentürk’ün ikinci nesil din psikologlarının yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] içerisinde değerlendirilebileceği; bunun yanı sıra ağırlıklı olarak teorik/kuramsal içerikli çalışmalar yaptığı; (iv)-toplam olarak dikkate değer düzeyde (n=42) çalışmaları/eserleri bulunan Şentürk’ün yayınlarının ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en çok makalesinin (n=17) olduğu, bunu da sırasıyla popüler yazılarının (n=10) ve akademik bildirilerinin (n=7) izlediği; (v)-hem lisans hem de lisansüstü düzeyde dersler (n=10) veren Şentürk’ün en çok yüksek lisans düzeyinde (n=6) dersler verdiği, bunu sırasıyla lisans (n=3) ve doktora (n=1) derslerinin takip ettiği; (vi)-Şentürk’ün öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında çok sayıda yüksek lisans tezi (n=20) ve bir de doktora tezi (n=1) yönettiği saptanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Biyografik çalışma • Din psikoloğu
Habil Şentürk • Bilim tarihi • Literatür

A b s t r a c t

A field actor, who conducts scientific research and produces academic texts based in the grounds of psychology of religion, is called a 'psychologist of religion'. In this article, an academic psychologist of religion, who made important contributions to scientific studies in the psychology of religion in Turkey, Habil Şentürk's (a) academic life, (b) special interests, (c) academic studies, (d) undergraduate and postgraduate courses (e) supervised graduate theses and (f) personal thoughts on Turkish psychology of religion studies are included. In conclusion of the article, it has been determined that; (i)-Şentürk completed his primary education at the age of 11; graduated from İzmir İmam-Hatip High School at the age of 22 and completed his secondary education; after graduating from İzmir Higher Islamic Institute at the age of 26, completed his higher education and taught in İzmir for a year; at the age of 27, started his academic career in İzmir Higher Islamic Institute as an academic member in the field of the psychology of religion; at the age of 35, received his "PhD" degree in psychology of religion from Dokuz Eylül University; "assistant professor" at the age of 44 and "associate professor" at the age of 56 as well as "professor" at the age of 61; finally, while working as a faculty member at Süleyman Demirel University in Faculty of Theology, he had to retire because of the age limit when he was 67. Therefore, he has been an academic member at the various universities for 43 years in total; (ii)-he has special interests such as (a) psychology of worship, (b) educational psychology, (c) personality and religion, (d) psychology of religious literature, (e) religious and spiritual counseling, (f) psychology of values (n=6); (iii)-he can be evaluated in the second term [1980-1999], which covers the process of understanding the original literature in which Şentürk's second generation psychologists of religion are included as the contextual position in the history of Turkish psychology of religion; in addition to this, he mainly worked on theoretical content; (iv)-according to the product variety of the publications by Şentürk, whose works are at a considerable level (n = 42) in total, it is seen that he has mostly articles (n = 17); (v)-Şentürk, who gave lectures to both the undergraduate and the postgraduate (n = 10), gave most of his lectures to the postgraduate (n = 6), this respectively followed his lectures to the undergraduate (n = 3) and the doctorate (n = 1); (vi)-in Şentürk's academic life, he supervised a great number of master theses (n = 20) and the doctoral thesis (n=1).

K e y w o r d s

Psychology of religion • Biographical study • Psychologist of religion
Habil Şentürk • History of science • Literature

Giriş

Dinin birey üzerindeki olumlu veya olumsuz ortaya çıkardığı psikolojik etkilerini araştırmayı amaçlayan din psikolojisi, ilk olarak Amerikan psikolojisinin din konularıyla da yakından ilgilenmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda W. James'in (1902) *The varieties of religious experience* isimli temel eseri, bugüne kadar alanın kuruluş dönemi klasikleri arasındaki yerini korumaya devam etmektedir (bkz. Gorsuch & Spilka, 1987). Bunun yanı sıra Amerikan Psikoloji Derneği'nin ilk başkanı olmasının yanında 1915 yılına kadar devam eden *Dinsel Psikoloji Dergisi*'ni de kuran Stanley Hall (1891) gibi din konusunda araştırma yapan başka psikologların çalışmalarıyla ortaya çıkan din psikolojisi, ilk dönem çalışmalarına başlamıştır. Din psikolojisi literatürüne bakıldığında, bu dönemde yayımlanmış daha birçok araştırmaları da görmek mümkündür. Örneğin; Starbuck (1899) ve Lauba (1912) gibi araştırmacı psikologlar, geniş katımlı örneklem kullanarak önemli araştırmalar yapmışlardır. Din psikoloğu Hall'in kurduğu dergi, bir süre sonra kapansa da, on yıl daha aktif bir alan olarak saha çalışmalarına devam eden din psikolojisi, 1930 ile 1960 yılları arasında pasif bir duraklama dönemine geçmiştir (Gorsuch, 1998: 225-226).

Din psikolojisi bilim tarihinde 1960'lı yıllardan başlayan ikinci yükseliş döneminde ise alana ilişkin araştırma konuları da giderek değişmeye başlamıştır. *The Review of Religious Research* ve *The Journal for the Scientific Study of Religion* gibi akademik dergilerin de kurulmasıyla din psikolojisi alanındaki ampirik araştırma makalelerinde gözle görülür bir artış olmuştur. Yine bu dönemde din psikolojisi hakkında ders kitapları yazılmaya ve kurslar düzenlenmeye başlanmıştır (Peterson & Park, 2014: 159). Yukarıda adı geçen bu akademik dergilerin kurulduğu dönemde, seyrek de olsa genel psikolojiyi kapsayan akademik dergilerde din psikolojisiyle ilgili makaleler de görülmeye başlanmıştır.

Bu dönemdeki alana ilişkin giderek artan akademik çalışmalar, aynı zamanda yeni meslek derneklerinin kurulması için de önemli bir sebep olmuştur. Bu bağlamda 1976 yılında ilk kez Amerikan Psikoloji Derneği altında din psikolojisine ayrılan bir bölüm oluşturulmuştur. Dolayısıyla *Division 36 of APA* ismiyle kodlanan ve *Psychology of Religion* ismiyle açılan bu bölümle birlikte olgunlaşmaya başlayan din psikolojisi alanında, artık psikologlar dinsel olaylarla daha fazla ilgilenmeye başlamışlardır (Reuder, 1997: 11-12). Din psikolojisi alan tarihi içerisinde 2000li yıllardan sonra bu bölümün adı *Division 36: Society for the Psychology of Religion and Spirituality* olarak değiştirilmiştir (Piedmont, 2013: 1-4). Şu anda, genel psikoloji ve ilgili alt alanları arasında önemli bir yere sahip

olan din psikolojisi içerisindeki gerek teorik gerekse ampirik içerikli makale ve kitap gibi çeşitli akademik ürünler, kuruluşundan bugüne kronolojik olarak geniş bir alan literatürü de oluşturmuştur (Gorsuch, 1998: 226; bkz. Capps & Rambo & Ransohoff, 1976; Summerlin, 1980; Vande Kemp, 1984; Argyle & Beit-Hallahmi, 1975; Batson & Ventis, 1982; Meadow & Kahoe, 1984; Paloutzian, 1983; Brown, 1985; ayrıca güncel Türkçe literatür için bkz. Abay, 2020a: 181-218; Abay, 2020b: 161-220).

Yukarıda da görüldüğü üzere her bilim dalı gibi din psikolojisinin de ortaya çıktığı bir coğrafya ile kurucu aktörleri ve aktörlerin yaptığı ilk dönem çalışmalar sonucunda ortaya çıkan kurucu metinleri ve sonraki gelişimsel süreçte zamanla oluşan literatürü vardır. Din psikolojisinin tarihsel gelişimi içerisinde bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne 'din psikoloğu' denir. Din psikoloğu Ok'un (2006) yaklaşımına göre, din psikolojisi aktivite sistemi bağlamında bu alanda akademik aktiviteler gerçekleştiren bir özne vardır ve bu "din psikoloğu" olarak belirlenmiştir. Bu öznenin üzerinde çalıştığı bir nesne vardır ve bu da bireyin "dinsel" davranışlarıdır ya da anlam-yapma eylemidir. Bir alan öznesi olarak din psikoloğu, bu "nesne" üzerinde çeşitli bilimsel paradigmlar ve metodolojiler kullanarak bilimsel işlemler yapar. Bir işin din psikologları tarafından başarılı bir sonuca ulaştırılabilmesi için onların takip etmeleri gereken ortak bir metodoloji vardır. Bu arada din psikoloğu, bulgular oluşturmayı içeren bilimsel aktivitelerini genellikle tek başına yapmaz. Diğer yakın disiplinlerde çalışan meslektaşları da zaman zaman onun çalışmalarına katkılarda bulunabilir. Sonuçta din psikoloğu, bireylerin anlam-yapma davranışları üzerine açıklayıcı, yordayıcı veya be-timleyici nitelikte bilimsel bulgular ortaya çıkarmaya çalışır.

Ayrıca din psikolojisi aktivite sisteminin üzerinde yer aldığı belirli bağlamlar veya ortamlar bulunur. Bunlar da küçükten büyüğe ölçekli sıralandığında bir kurum olarak üniversitelerin ilahiyat fakülteleri, bir politik birim olarak Türkiye ve uluslararasılığı temsil eden diğer uluslar olarak belirlenebilir. Son olarak eklenmesi gereken bir başka faktör de din psikolojisinin geçirmiş olduğu tarihsel süreçtir. Dolayısıyla din psikolojisi aktivitesi, holistik bir perspektifle sözü edilen bu etkileşimdeki bütünü kendisi olarak düşünölmelidir (Ok, 2006: 441-442).

Bu makalenin amacı, din psikolojisi bilim dalında öğretim üyesi olarak çalışan Habil Şentürk (Prof. Dr.) üzerine biyografik bir çalışma yaparak Türk din psikolojisi tarihi ve literatürüne biyo-bibliyografik bir katkı sağlamaktır. Bilim tarihi çalışmaları bağlamında hangi bilim dalı olursa olsun alan aktörlerinin akademik yaşam ve ürünlerine dayalı yapı-

lan biyo-bibliyografik araştırmalar, ilgili bilim dalının ‘alan tarihi’nde yadsınamaz bir öneme ve değere sahiptir. Ancak ne yazık ki, genelde Türk teoloji veya din bilimleri çalışmalarına, özelde ise Türk din psikolojisi araştırmalarına bakıldığında, biyo-bibliyografik çalışma geleneğinin henüz yeterli düzeyde oluşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle son dönemde çeşitli üniversitelerin ilahiyat fakültelerinden emekli olan akademisyen öğretim üyeleri üzerine yapılan biyografik çalışmaların yetersizliği dikkati çekmektedir (örnek çalışmalar için bkz. Durmuş, 2003: 145-168; Alkan, 2010: 9-19). Şu ana kadar ki din bilimleri özelinde Türk din psikolojisi tarihi ve literatüründe yapılan biyografik çalışmalar ise din psikoloğu Koç’un çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır (bkz. Koç, 2010: 187-210; Koç, 2011a: 227-246; Koç, 2011b: 265-285; Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 301-330; Koç, 2018a: 213-259; Koç, 2018b: 65-126; Koç, 2020: 13-74).

Kullanılan yöntembilim kapsamında nitel metodoloji üzerine kurulan bu araştırmada, nitel araştırma tekniğı olarak ‘biyografik araştırma’ temeline dayalı ‘biyografik anlatı görüşmesi’ kullanılmıştır (Roberts, 2002; Rosenthal, 2004). Biyografik araştırmalar, özellikle davranış bilimlerinde kullanılan ve öznelerin deneyimlerini ve üretimlerini merkeze alarak bu deneyimlerin psiko-sosyo-antropolojik boyutları arasında dönemsel bağlantı kuran nitel değerlendirme ve veri toplama yöntemlerini kapsamaktadır (Güvercin, 2015: 172-173). Dolayısıyla bu çalışmayla, Türk din psikolojisi tarihinde önemli bir yeri olan Habil Şentürk’ün öncelikle kişisel akademik üretim ve anlatılarının sosyal ve kültürel örüntüleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda akademik deneyimlerinin ve üretimlerinin bilimsel içerikli dönemsel açıdan kültürel ve sosyal anlamlarına ‘yarı-saydam pencere’ açıp Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal yerine ilişkin betimsel analizlerin yapılması hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışmada, nitel veri toplama teknikleri olarak da (i) ‘yapılandırılmış görüşme’ tekniğı kullanılarak röportaj yapılmış; (ii) ‘belgesel tarama’ tekniğı kullanılarak da Şentürk’e ait her türlü akademik ürün çeşitleri toplanıp bu araştırmaya özgü bir yaklaşımla sınıflandırılarak listelenmiştir (Karasar, 2016: 210-220, 229-231).

Makalenin sınırlılıkları bağlamında ise bu araştırma, kronolojik olarak Şentürk’ün doğum yılı (1950) ile emeklilik sonrası ikinci akademik dönemi (2020) arasındaki zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca yine bu araştırmada yer alan röportaj, 04.07.2020 tarihinde Uşak’ta yapılmıştır.

a. Akademik Hayatı

01 Ocak 1950 tarihinde Kütahya ili Gediz ilçesi Dayınlar Köyü'nde doğan Şentürk, ilkokulu 1961 yılında Dayınlar Köyü'nde, ortaöğrenimini ise 1972 yılında İzmir İmam-Hatip Lisesi'nde tamamlamıştır. Yükseköğrenimini de 1976 yılında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olarak tamamlayan Şentürk, İzmir/Ödemiş İmam-Hatip Lisesi'nde bir eğitim-öğretim yılı süresince meslek dersleri öğretmenliği yaptıktan sonra 10 Haziran 1977 tarihinde, İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nde din psikolojisi asistanı olarak akademik hayatına başlamıştır. Daha sonra 1981 yılındaki 41 sayılı KHK kapsamında yüksek İslam enstitülerinin ilahiyat fakültelerine dönüştürülmesi sonucunda Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde din psikolojisi öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan Şentürk, *Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı* adlı teziyle 08.02.1985 tarihinde din psikolojisi alanında 'bilim doktoru' unvanını almıştır. 1985 ile 1994 yılları arasında adı geçen üniversitede Dr. Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya devam eden Şentürk, 29.09.1994 tarihinde ise kurum değiştirerek Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda Yrd. Doç. Dr. unvanıyla öğretim üyesi olarak göreve başlamıştır. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevine devam ederken din psikolojisi alanında 02 Ekim 2006 tarihinde 'doçent' unvanı alan Şentürk, 12 Aralık 2011 tarihinde ise 'profesör' unvanını almıştır. Adı geçen fakültede sırasıyla Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı Başkanlığı ile Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı gibi idari görevlerde bulunan Şentürk, görevlendirme yöntemiyle 09 Eylül 2015 tarihinde Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanlığı'na atanmıştır. Daha sonra ise 01 Ocak 2017 tarihinde Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden yaş sınırlamasından dolayı emekliye ayrılmıştır. Emeklilik sonrası 04 Nisan 2017 tarihinde Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaya başlayan Şentürk, halen aynı fakültede Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanı olarak idari görevine devam etmektedir. Yabancı dil olarak İngilizce ve Arapça bilen Şentürk, evli ve dört çocuk babasıdır. 70 yaşında olan (2020) Şentürk, emeklilik sonrası ikinci dönem akademik yaşamını Uşak'ta sürdürmektedir (görsel için ayrıca bkz. Ek-1).

b. Özel İlgi Alanları

Şentürk'ün akademik çalışmalarındaki özel ilgi alanları ise '(i) ibadet psikolojisi, (ii) eğitim psikolojisi, (iii) kişilik ve din, (iv) dini edebiyat psikolojisi, (v) dini ve manevi danışmanlık, (vi) değerler psikolojisi' gibi konulardır. Bu konularda yayınlanmış çok sayıda akademik ürünleri (kitap, makale, bildiri) bulunmaktadır.

c. Türk Din Psikolojisi Tarihindeki Bağlamsal Konumu

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkan din psikolojisinin Batı ve Türkiye'deki tarihsel gelişimiyle ilgili bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'de din psikolojisi kapsamındaki ilk bilimsel çalışmalar, Amerika'daki çalışmalardan ancak 50 yıl sonra yani 1950'li yılların başlarında yapılmaya başlamıştır. Alana ilişkin yapılan ilk çalışmalarda, öğrencilerin alanı tanınmasına katkıda bulunmaya yönelik olarak din psikolojisinin tanımı, konusu ve yöntemleri gibi temel konuları ile Freud ve Jung'un din üzerine görüşleri ve özellikle de Freud'un dine olumsuz bakışına yöneltilen eleştirileri yer almıştır (bkz. Egemen, 1952; Armaner, 1980). Bu türden ilk dönem kuramsal çalışmaları, özellikle 1980'li yıllarda ve sonrasında teorik ve ampirik araştırmalar artarak takip etmiştir. Bu dönemde yapılan teorik çalışmalardan biri de Şentürk (1985) tarafından yapılan *Psikoloji açısından Hz. Peygamber'in ibadet hayatı* başlıklı doktora tezidir. Adı geçen bu tez, daha sonra *İbadet psikolojisi: Hz. Peygamber örneği* başlığıyla yayınlanmıştır (Şentürk, 2008).

Türk din psikolojisi tarihinin bu ilk dönemindeki araştırmaları yürüten kuşak, daha sonraki kuşak gibi daha çok teoloji lisanslı araştırmacılar ve alanın Türkiye'deki öncüleri konumundadırlar. Başka bir anlatımla, Türkiye'de bugün din psikolojisinin aldığı akademik şekil, onların temellerini attığı bu vizyona bağlı olarak gelişmiştir, denilebilir. Bu ilk araştırmacıların çoğunluğu, çalışmalarında Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi yabancı dillerde yazılmış literatürden yararlandıkları için araştırma konusu ve kavramları da doğal olarak buna göre şekillenmiştir. Bunun yanında çok az olmasına rağmen din psikolojisi konusunda ilahiyat fakültelerinin dışında bireysel ilgiye dayalı araştırma yapan psikologlar da, bu alana katkıda bulunmuşlar ve yer yer bulunmaya da devam etmektedirler (örnek çalışmalar için bkz. Özbaydar, 1970; Cırhınlioğlu, 2010). Özellikle bu ilk kurucuların yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılarından oluşan ikinci nesil din psikologları, 1990'lı yıllardan başlayarak kısa sürede yaptıkları çalışmalardaki ampirik bulgularıyla diğerlerinin yanında yer almış ve alana katkıda bulunmaya çalışmışlardır (Ok, 2006: 442-443).

Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, bu bilim dalıyla ilgili yapılan çalışmaların ortalama 70 yıllık bir geçmişe dayandığını görmek mümkündür. Din psikoloğu Koç (2012/2015) tarafından yapılan öznel bir sınıflandırmada, Türk din psikolojisi çalışmalarının kronolojik gelişim süreci, (i)-İlk dönem [1949-1979]: *Başlangıç – Din psikolojisinin tanınması*; (ii)-İkinci dönem [1980-

1999]: *Orijinal literatürün anlaşılması*; (iii)-Üçüncü dönem [2000-2013]: *Literatüre yerel katkıların başlaması* şeklinde 3 döneme ayrılmıştır (şematik gösterim için bkz. Koç, 2015: 295).

Yukarıdaki sınıflandırmada sözü edilen bu ikinci dönemdeki din psikolojisinin gelişim aşamasında ise din psikolojisi üzerine yapılan çalışmalarda yıllara göre aşama aşama niceliksel bir artış olmuştur. Dolayısıyla ilk –çekirdek kadro- din psikologlarının yetiştiği dönem olan bu dönemin başlarında, daha çok alanla ilgili Batı’da yapılan akademik çalışmaların anlaşılması üzerine çalışılmıştır (örnek çalışma için bkz. Yavuz, 1987). Bu dönemin ortalarından itibaren de, yüksek lisans ve doktora programları açan ilahiyat fakültelerinde ikinci kuşak akademisyen din psikologları yetiştirilmeye başlanmıştır. Yine alanın bu gelişim döneminde, alanı tanıtan daha hacimli el kitapları yazılmıştır (Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 293-295). İlk dönem bir akademisyen din psikoloğu olan Şentürk (2000) tarafından üçüncü dönemde yazılan *Din psikolojisine giriş* isimli bir el kitabı da basılmıştır.

Yukarıda verilen tarihsel gelişim bilgileri ışığında, bir din psikoloğu olarak Şentürk’ün Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu, din psikolojisinin tanınması sürecini kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisi kurucularının yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılarından oluşan ikinci nesil din psikologların yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] içerisinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla kurucuların yetiştirdiği ilk –çekirdek kadro- din psikologlarından birisi olarak adı geçen bu ikinci dönemin başlarında akademik yaşamına başlayan Şentürk, yine bu dönem içerisinde din psikolojisi alanında yüksek lisans ve doktora programları kapsamında ikinci kuşak akademisyen din psikologları yetiştiren bir din psikoloğudur. Alandaki kişisel metodolojik çalışma tarzına bakıldığında ise ampirik desenli hiç yayınlanmış kitabı bulunmadığı görülen Şentürk’ün yayınlarına bakıldığında, ağırlıklı olarak teorik/kuramsal içerikli çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ampirik desenli yayınlanmış tek yazarlı bir makalesinin yanı sıra iki yazarlı makalelerinin olduğu da görülen Şentürk’ün ampirik yöntemle hazırlanmış tezleri yönettiği de göze çarpmaktadır.

d. Akademik Çalışmaları / Eserleri

Makalenin bu başlığı altında, akademiada 43 yıl akademik hizmeti olan Şentürk’ün akademik ürünleri: ‘(i) tezleri, (ii) kitapları, (iii) makaleleri, (iv) çevirileri, (v) bildirileri, (vi) hakemsiz dergilerdeki yazıları’ şeklinde sınıflandırılarak aşağıda verilmiştir.

d.a. Tezleri

1. (1985). *Psikoloji açısından Hz. peygamberin ibadet hayatı* – [Doktora tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Danışman: Doç. Dr. Erdoğan Fırat – Ankara Üniversitesi).

d.b. Kitapları

1. (1997). *Din psikolojisi*. Konya: Esra Yayınları.
2. (2000). *İbadet psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık. (136 s.), [2. baskı, 2008; 3. baskı, 2009].
3. (2010). *İslami hayatın psikolojik temelleri*. İstanbul: İz Yayıncılık. (124 s.), [2. baskı, 2013; 3. baskı, 2017].
4. (2010). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: İz Yayıncılık. (204 s.), [2. baskı, 2013; 3. baskı, 2015; 4. baskı, 2017].
5. (2014). *Yahya Kemal ve din*. İstanbul: İz Yayıncılık. (112 s.).
6. (2018). *Eğitim psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık. (144 s.). [ayrıca bkz. Ek-3].

d.c. Makaleleri

1. (1983). Ölüm gerçeği ve Allah inancı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 303-312.
2. (1985). İbadetin mahiyeti ve şahsiyet gelişimindeki fonksiyonu. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 223-229.
3. (1986). Peygamberin diğer insanlardan farkı: Vahiy. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 181-187.
4. (1994). İbadetin manası ve fonksiyonları üzerine psikolojik bir bakış denemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 139-158.
5. (1994). Kişilik ve din. *Diyanet İlmî Dergi*, 30 (3), 69-76.
6. (1995). Dini gelişim psikolojisi. *Diyanet İlmî Dergi*, 31 (4), 63-82.
7. (1996). Freud'un psikolojisi ve din anlayışına eleştirel bir yaklaşım. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 249-259.
8. (1997). Din inancın psikolojisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 89-99.
9. (2004). Freud'un psikoloji ve din anlayışına eleştirel bir yaklaşım. *Dini Araştırmalar*, 7 (19), 221-229.
10. (2004). İlahiyatçı veya din eğitimcilerinin sosyal yönü üzerine. *Tabula Rasa Dergisi*. (v.y.)
11. (2004). Namaz ibadetinin uyandırdığı duygu ve düşünceler üzerine pilot bir araştırma: SDÜ İlahiyat Fakültesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 37-62.

12. (2006). İletişim psikolojisi açısından İslâm'ın bazı ahlaki davranış ve değerlerinin analizi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (4), 575-581.
13. (2008). Sosyal ilişkilerde saygı kavramı: Psikoloji ve din açısından bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 217-228.
14. (2009). Küreselleşme çağında insan, din ve medeniyet kavramlarına psiko-sosyal açıdan bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 103-119.
15. (2014). Hayatın anlamı ve din. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 45-60. (S. Yakut ile birlikte).
16. (2020). Hastanelerde manevi danışmanlık hizmetleri ihtiyacı üzerine pilot bir araştırma: SDÜ Hastanesi örneği. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 373-396. (G. K. Çetin ile birlikte).
17. (2020). Psikoloji ve din açısından takıntılar: 'Vesvese' üzerine analizler. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 2, 105-132. (A. Kerdiğe ile birlikte).

d.d. Çevirileri

1. (1985). Dini davranış. (P. E. Johnson'dan çeviri). *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 25-29.

d.e. Bildirileri

1. (1988). İlahiyatçıların eğitim-öğretimle ilgili (mesleki) genel problemleri. [içinde] *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu* (21-23 Ekim 1987). (ss. 114-119). Samsun.
2. (2002). Hz. peygamberin şemâli ve şahsiyeti. [içinde] *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu: Tebliğler*. (19-20 Nisan 2001). (ss. 371-377). Isparta.
3. (2006). Beşeri münasebetlerde Hz. Peygamber'in tutum ve davranışları. [içinde] *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu: Tebliğler* (19 Nisan 2004). (ss. 259-264). Isparta.
4. (2006). Hz. Peygamber ve çevre bilinci. [içinde] *VI. Kutlu Doğum Sempozyumu: Tebliğler* (21 Nisan 2003). (ss. 81-86). Isparta.
5. (2008). İmam-hatiplerin din hizmetlerinde karşılaştığı problemler ve çözüm önerileri: Isparta örneği. [içinde] *I. Din Hizmetleri Sempozyumu-2* (3-4 Kasım 2007). (ss. 63-78). Ankara.
6. (2009). Küreselleşme çağında insan din ve medeniyet. *Uluslararası Davraz Kongresi* (24-27 Eylül 2009). (Yayımlanmış tam metin bildiri).
7. (2017). Din eğitiminde/ilahiyatlarda branşlaşmaya duyulan ihtiyaç. *I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi Kongresi*. (14 Eylül 2017). (H. Yaşar & Ö. Çetin & O. Parlak ile birlikte). (Özet bildiri).

d.f. Hakemsiz Dergilerdeki Yazıları

1. (1984). Ölüm gerçeği ve Allah inancı. *Diyanet Dergi*, 20 (2), 51-57.
2. (1985). İbadetin mahiyeti ve şahsiyet gelişimindeki fonksiyonu. *Diyanet Dergisi*, 21 (2), 10-15.
3. (1986). Din-ilim ilişkisi. *Diyanet Dergisi*, 22 (3), 49-51.
4. (1986). Normal insan-peygamber farkı: Vahiy. *Diyanet Dergisi*, 22 (4), 3-7.
5. (1987). Din duygusu ve din şuuru. *Diyanet Dergisi*, 23 (4), 53-56.
6. (1987). Din-ilim ilişkisi. *Din Öğretimi Dergisi*, 11, 52-55.
7. (1988). Çocukta dini ilginin uyanışı ve gelişmesi açısından çevre faktörü. *Diyanet Dergisi*, 24 (3), 55-63.
8. (1988). Çocukta dini ilginin uyanışı ve gelişmesi açısından çevre faktörü. *Din Öğretimi Dergisi*, 15, 55-62.
9. (1989). Din psikolojisi nedir, ne işe yarar? *Din Öğretimi Dergisi*, 19, 97-101.
10. (1990). Din psikolojisi nedir, ne işe yarar? *Diyanet Dergisi*, 26 (1), 31-34. [ayrıca bkz. Ek-4].

e. Lisans ve Lisansüstü Dersleri

Makalenin bu bölümünde ise din psikolojisi bilim dalında öğretim üyesi olan Şentürk'ün 1994-2020 yılları arasında lisans ve lisansüstü düzeyde verdiği derslere yer verilmiştir.

e.a. Lisans Dersleri

1. Din psikolojisi – (1994-2020).
2. Din hizmetlerinde iletişim ve halkla ilişkiler – (2009-2011).
3. Dini-ahlaki gelişim ve öğrenme – (2009-2020).

e.b. (Lisansüstü) - Yüksek Lisans Dersleri

1. Psikolojinin temel kavramları - (2009-2011)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Yüksek Lisans. Seçmeli).
2. Değerler psikolojisi - (2009-2014)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Yüksek Lisans. Seçmeli).
3. Din ve şahsiyet ilişkileri - (2009-2018)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Yüksek Lisans. Seçmeli).
4. İbadet psikolojisi - (2009-2020)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Yüksek Lisans. Seçmeli).
5. Değerler ve din – (2012-2014)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Yüksek Lisans. Seçmeli).
6. Dini Danışmanlık - (2012-2020)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Yüksek Lisans. Seçmeli).

e.c. (Lisansüstü) - Doktora Dersleri

1. Değerler ve din – (2012-2015)
(Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü. Doktora. Seçmeli).
[Kaynak: <http://akbis.usak.edu.tr>]

f. Yönettiği Lisansüstü Tezleri

Makalenin bu bölümünde de, akademik yaşamı boyunca din psikolojisi alanında öğretim üyesi olarak görev yapan Şentürk'ün yönettiği lisansüstü (yüksek lisans + doktora) tezleri yer almaktadır. Bu bölümde yer verilen tez listeleri Ulusal Tez Merkezi kayıtları referans alınarak oluşturulmuştur (bkz. <https://tez.yok.gov.tr>). Tez yazım biçimi olarak sırasıyla “[tez merkez kayıt numarası], yazar adı soyadı, (tezin bitirildiği yıl), tezin adı (Türkçe + İngilizce)” şeklinde bu makaleye özgü bir nitelendirme kullanılmıştır. Tezlerin tümü Süleyman Demirel Üniversitesi ile Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak yapıldığı için her bir tez için ayrıca üniversite adına yer verilmiştir. Konuyla ilgili yapılan literal tarama sonucunda Şentürk'ün akademik danışmanlığında 20 adet yüksek lisans tezi ve 1 adet doktora tezinin (n=21) yapıldığı görülmüştür. Ayrıca Şentürk tarafından yönetilen tezlerin yazarları, aynı zamanda Şentürk'ün yüksek lisans ve/veya doktora öğrencileri olarak da ayrı bir başlık altında kayıtlara geçirilebilir.

f.a. Yönettiği Yüksek Lisans Tezleri

1. [62219]. Sıdika Albayrak. (1997). Mustafa Şekip Tunç'da din psikolojisi / The psychology of religion in the thought of Mustafa Şekip Tunç. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. [74462]. İlhan Topuz. (1999). Üniversite öğrencilerinde dini tutum ve davranışlar: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği / Religious attitudes and behaviors of university students: The example of Süleyman Demirel University. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

3. [116909]. Ayhan Ergün. (2002). Kur'an kursu öğrencilerinde dini tutum ve davranışlar: Isparta örneği / Religious attitudes and behaviors of the students of the Quran course: The example of Isparta. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4. [263774]. Feyza Kahvecioğlu Karaca. (2010). Din hizmetlerinde dini danışmanlık ve rehberlik / Religious counseling and care in the religious services. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

5. [263914]. Haldun Nalbant. (2010). Üniversite öğrencilerinde dindarlık ile başarı algısı arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: MAKÜ

örneği / A study on the relationship between religiosity and perception of success in university students: The example of MAKU. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6. [321763]. Okan Tokat. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde kaygı ve dindarlık ilişkisinin incelenmesi: Denizli örneği / Examining the relationship between anxiety and religiosity in secondary school students: The example of Denizli. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

7. [339308]. Ramazan Çoban. (2013). Lise öğrencilerinde dindarlık ve sanal bağımlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma: Burdur Gölhisar örneği / A study on the relationship between religiosity and virtual addiction in high school students: The example of Burdur Gölhisar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

8. [339339]. Ümran Erkorkmaz. (2013). Evliliğin sürdürülmesinde duygusal ve dini motivasyonlar üzerine bir araştırma: Düzce örneği / A study on emotional and religious motivations in maintaining marriage: The example of Düzce. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9. [369040]. Ali Aktaş. (2014). Ahmet Hamdi Akseki'nin dini şahsiyeti / Religious personality of Ahmet Hamdi Akseki. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

10. [369064]. Mehmet Gözlükaya. (2014). Lise öğrencilerinde anne baba tutumlarının dini yönelime etkisi: Denizli örneği / The effect of parents' attitudes on the religious orientation of high school students: The example of Denizli. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

11. [395842]. Emine Efendioğlu. (2015). Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın dini şahsiyeti / Religious personality of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

12. [395859]. Mahmut Kurnaz. (2015). İlk yetişkinlerde dini yönelim - mutluluk ilişkisi / The relationship between religious orientation and happiness in early adults. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

13. [395889]. Mustafa Kemal Karabacak. (2015). Aile içi çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde dini danışmanlığın önemi / The importance of religious counseling in the resolution of family conflicts and disputes. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

14. [396043]. Serap Şen. (2015). Erik Erikson'un birey ve din anlayışı / Erik Erikson's understanding of the individual and religion. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

15. [453272]. Osman Özkan. (2016). Öfke kontrolü ve dindarlık ilişkisi / The relationship between anger control and religiosity. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

16. [488993]. Ayşegül Turgut. (2017). İlk yetişkinlerde dua tutumları-psikolojik iyi olma ilişkisi / The relationship between prayer attitudes and psychological well-being in early adults. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

17. [516348]. Muhammet Orhan Yardımcı. (2018). Dinî nitelikli sembollerin psiko-sosyal etkisi / The psycho-social effects of religious symbols. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

18. [560030]. Songül Demirel. (2019). Kur'an ve hadisler ışığında nifâk ve münâfığın psikolojisi / Psychology of hypocrisy and hypocrites in the light of the Quran and hadiths. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

19. [608875]. Muhammed Talha Kahraman. (2019). Hz. Ömer'in kişiliği ve dindarlığı / Hz. Ömer's personality and his religiosity. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

20. [608895]. Merve Edin Söyler. (2019). Hz. Aişe'nin kişiliği ve dindarlığı / Hz. Ayshe's Personality and her religiosity. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

f.b. Yönettiği Doktora Tezleri

1. [560180]. Kudret Bulut. (2019). Din görevlilerinin hizmet içi eğitim ihtiyaçları üzerine bir araştırma: İç Batı Anadolu bölümü örneği / A study on the in-service training needs of religious officials: Example of the Central West Anatolia. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

g. Türk Din Psikolojisi Çalışmaları Üzerine Kişisel Düşünceleri

Çalışmanın bu bölümde ise Şentürk ile yapılan soru-cevap içerikli röportaj kayıtları yer almaktadır. Araştırmacı tarafından röportaj soruları ve cevapları, “(i) özel ve akademik yaşam, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği; (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” başlıklı alt temalara göre düzenlenerek verilmiştir.

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı:* Kıymetli hocam, uzun yıllar süren akademik çalışma hayatınızı tamamlayarak 01 Ocak 2017 yılında emekli oldunuz. Ancak yaş sınırlaması sebebiyle emeklilikten sonra Uşak Üniversitesi'nde aktif

olarak çalışmaya devam ediyorsunuz. Bu sebeple eğer izin verirseniz sizinle (i) özel ve akademik yaşamınız, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği ve (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

(i) – *Özel ve akademik yaşam:*

[Soru] = 1. *Kıymetli hocam, isterseniz öncelikle kişisel yaşamınızdan başlayalım. Kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz? Yani nasıl bir çocukluk ve gençlik döneminiz oldu? Çocukken ve gençken yaşama ilişkin hayalleriniz ve hedefleriniz nelerdi?*

Benim resmi kimlik belgemde Kütahya ili, Gediz ilçesi Dayınlar Köyü’nde 01.01.1950 tarihinde doğduğum bilgisi var. Annemin söylediğine göre yaz aylarında doğmuşum. Sanıyorum ben doğduktan 5-6 ay kadar sonra resmi nüfus kaydım yapılmış. Annemin son çocuğu olarak biraz da hastalıklı bir çocukmuşum. Benden 3 yaş büyük bir de ablam vardı. Daha önce doğanlar yaşamamışlar. Ablamdan önce 9 kardeşim doğmuş ama hepsi de 1-2 yaşlarına gelmeden hep ölmüşler. Fakir bir köylü ailenin çocuğu olarak köyümüzün 1956 yılında yeni açılan ilkokuluna 6 yaşındayken başladım ve 1961 yılında ilkokulu bitirdim. 1960 yılının bahar döneminde dördüncü sınıftan beşinci sınıfa geçtiğim yıl, 10 yaşındayken babam öldü. Bu durum, benim ve ailemin üzerinde maddi ve manevi olarak büyük bir yıkım ve büyük bir travma oluşturdu. Amcam köyümüzün muhtarıydı, hem de karizmatik bir muhtardı. O günün şartlarında babamla görüştüler ve ablamı okula göndermediler. Onun yerine beni biraz daha erken yaşta okula kayıt yaptırıldılar. Köyde henüz okul yoktu. Molla Mehmet adında yakın köyün bir imamı vardı. Onun evini bize okul diye açtılar. O bize öğretmenlik yaptı. Biz ilk öğrenciler olarak sanıyorum 25-30 öğrenci vardık. Öğretmen deyince çok korkardık ondan. 18-19 yaşlarında parlak ve genç bir adamdı. Sonraları anlıyorum ki, ortaokul mezunu olan bir öğretmen vekiliymiş. Bir sebep bulup bizi sürekli döverdi. Biraz derse geç kalırsak tek ayaküstünde bekletirdi, kulağımızı eze eze çekerdi.

Köyde yazın ziraat işleriyle uğraşırdık. Sebze, meyve, ekin gibi tarla işleri ve hayvancılıkla uğraşırdık. Kışın da okula giderdim. Artık okulun bitmesine doğru benim okula devam etmemden bahsediliyordu. Kur’an kursuna gideceğim ve hafız olacağım. Çünkü o sıralar bir başka amcam Uşak’ta imamdı. Bu hafız amcam zaman zaman köye gelir, ezan okur ve imamlık yapardı. Ben de ona imrenerek ve özenerek okuyacağım ve hafız olacağım, derdim. İlkokulu bitirirken öğretmen bana “Habil! Okul bitiyor, bundan sonra ne yapacaksın? Okuyacak mısın? Ortaokula,

öğretmen okuluna falan gidecek misin?” dedi. Ben de “Evet, okuyacağım, Kur’an Kursu’na gideceğim, hafız olacağım” dedim. Öğretmen “İyi de, bugün için hafız olmak, dilenci olmak demektir, iş bulman zor olur. Seni ortaokula, öğretmen okuluna gönderelim” dedi. Ben de “Olsun. Ben hafız olacağım” dedim. Gerçi iyi bir hafız da olamadım ama ne yapalım buna yeteneğim yokmuş. Bizim o dönemdeki hocalarımız da pedagojik formasyon almadıkları için benim neye yeteneğimin olup olmadığını bilemediler.

Ben ilkokulu bitirdim. Biraz köy işleriyle uğraşıyorum, biraz da arkadaşlarla Çoban İsmail amcadan Kur’an Dili (Alfabeti) eğitimi alarak Kur’an okumasını öğrendim. Daha sonra 1962-1963 yılları arasında Uşak’ta hafız amcamın yanına Kur’an Kursu’na gittim, oradan da Gediz’e dönerek hafızlığımıza devam ettim. O yıllarda maddi-manevi zorluklar içinde bu eğitime devam ederken yaşadıklarımı gerektiği gibi anlatabilmem mümkün değil. Ama şöyle bir geriye dönüp baktığımda bir taraftan da bize verilen dini duygu, anlayış ve idealle azim ve gayretim, fedakârlıklarım aslında takdire değermiş. O günkü çocukça hayallerimle diyordum ki, “Oğlum Habil! Bak ne güzel, okur da bir imam olursan, hem dünyanı kurtaracaksın, çünkü maaş alacaksın, hem de ahiretini kurtaracaksın, çünkü ibadetlerini aksatmadan dindar bir hayatın olacak” (Gülümsüyor). Sanki mihrabın ötesi cennetti ve benim gözümde mihrap cennete açılan bir kapı gibiydi.

Bu düşünceler içindeyken bir de baktım ki, yaşım 16 olmuş. Hayatı ve olayları sorgulamaya başladım. Arkadaşlarla hep konuşurduk, “Biz ne yapıyoruz? Hafız olunca ne olacak? Bu alanda görev almak için en az İmam-Hatip Okulu mezunu olmamız lazım, ne yapsak acaba?” O yıllarda da Türkiye’de imam-hatip okullarının sayısı çok değildi. Uşak’ta imam-hatip okulu açılacaktı, dediler. Annemle konuştum ve ona “ben okuyacağım, imam-hatip okuluna gideceğim” dedim. Annemin maddi durumu da iyi değildi. Ama bir şekilde çözüm bularak 1966 yılında Uşak İmam-Hatip Okulu’nun ilk öğrencileri arasında yerimi aldım. Böylelikle akademik hayatımda bugüne gelen yol, o gün başlamış oldu.

[Soru] = 2. *Yaşam felsefenizi birkaç cümleyle nasıl betimleyebilirsiniz?*

Benim için hayatın anlamı, onu bize lütfeden Yüce Kudret’e inanç, sevgi ve bağlılık çerçevesinde azim ve gayretle kendini gerçekleştirme, kendisinin ve başkalarının huzur, güven ve mutluluğu için hak, adalet ve dürüstlük istikametinde çaba sarf etmektir. Hayat felsefem ise her yönüyle iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olabilmektir. Bu bakımdan çevremde güzel örnekler sunabilmek, hakkı, hukuku, güzellikleri paylaşabilmek, böylece ‘nefs-i mutmainne’ye ulaşmaktır. Aslında Müslümanlık,

önce kimseye zarar vermemek, sonra da herkese her bakımdan faydalı olmaktır, diye düşünüyorum.

[Soru] = 3. *Hobileriniz nelerdir?*

Sevdiğim, üslubu akıcı, bilimsel ve edebi değeri olan kitapları okumak, bu kitapların anlamı, üslubu ve bilimsel değeri üzerine arkadaşlarla sohbet etmek, fikir alışverişinde bulunmak, düzeyli tartışma ve müzakereler yapmak ve değerlendirmelerde bulunmak hoşuma gider. Ayrıca birtakım konularda farklı bakış açılarını görmekten hoşlanıyorum. Müslümanların geniş görüşlü olmalarını sağlayacak medeni, estetik ve saygılı tavırlar içinde yani kavga etmeden konuşabilmeleri gerektiğini düşünüyorum ve bunu önemsiyorum. Bazı toplantılarda ve televizyon tartışma programlarında bunu başaramadığımızı görünce üzülüyorum.

[Soru] = 4. *Kendinizi nasıl bir eş, baba ve dede olarak görüyorsunuz?*

Eşime ve çocuklarıma karşı olabildiğince sempatik bir tavır içinde olmaya çalışıyorum. Ne kadar başarabildiğimi bilmiyorum. Eşimle ve çocuklarımla bazen anlaşmazlık yaşadığımda onlara karşı kırıcı olduğumu hissederseniz üzülüyorum ve daha sonra hemen onların gönüllerini almaya çalışıyorum.

[Soru] = 5. *Eleştiriye açık mısınız? Yani meslektaşlarınız sizi eleştirirler miydi? Sizin bu eleştirilere tepkileriniz nasıl olurdu?*

Eleştiriye açık olduğumu düşünüyorum. Saygı çerçevesinde yapılan eleştirilerden hem faydalaniyorum, hem de hoşuma gidiyor. Hatta böyle eleştirilere ihtiyaç duyuyorum. Eğer eleştirinin dozu kaçarsa ve saygı sınırlarını zorlarsa, orada kendimi savunma gereği duyarım. Toplumda sağlıklı bir eleştiri kültürü olmadığını düşünüyorum. Çünkü eleştiri, açık fikirli olmayı gerektirir. Bu eksikliğin temelinde de sağlıklı iletişimin olmayışını görüyorum. Birbirimizi anlamaya çalışmadığımız için birbirimizle konuşmuyoruz, biz kavga ediyoruz. İyi niyet yok, tahammül yok ne yazık ki. Hâlbuki Cemil Meriç'in dediği gibi "insan hırlaşmaz, konuşur". Yani insan, özünde medeni bir varlıktır.

[Soru] = 6. *Yaşamınızda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğiniz bir olay var mı? Varsa nedir?*

Hayatımda dönüm noktalarımla olmuştur. Kısaca, babasız kaldığım çocukluk yıllarım, İzmir yıllarım, Isparta yıllarım ve son olarak da Uşak yıllarımı dönüm noktası olarak söyleyebilirim. Öncelikle babamın ölümüyle başlayan 10-20 yaş arasındaki yıllarım. Babasız kalmak, yetim olmak zor iştir. Babam ölünce bir-iki yıl sonra ablam evlenip gitti. Annemle kendi başımıza kaldık. Sahipsiz, desteksiz, zayıf bir çocuk olarak

hayatın yükü erken yaşlarda üstümde kaldı ve ben annemle beraber bunu taşımak zorunda kaldım. Ardından Kur'an kursu ve imam-hatipli yıllar... O yıllarda üç-beş arkadaş bir evde kalırdık. Herkes kendi pişirir, kendi yedi. Uşak İmam-Hatip Okulu'nda öğrenci yurdunda ve evde kaldım. Kütahya İmam-Hatip Okulu'nda okurken Vakıflar Öğrenci Yurdu'nda üç yıl parasız yatılı kaldım. Kütahya'daki kaloriferli bir yurttu, yemekleri güzeldi ve rahat bir öğrencilik dönemim oldu. Allah razı olsun sebep olanlardan.

Hayatımın sonraki döneminde 1971-1994 yılları arasında oldukça uzun süren İzmirli yıllarım başladı. İzmir'e lise 2. sınıfta Kütahya'dan tasdiknamemi alıp da geldim. O yıl İmam-Hatip Lisesi'nin lise kısmını bitirerek İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim. Bu 4 yılda hem resmi olarak imamlık yaptım, hem de öğrenci olarak enstitüde okudum. Okurken 2. sınıfta da evlendim. Artık sınıfta kalsam da çok önemli değildi. Bu 4 yıl benim eğitim hayatımın en güzel yıllarıydı. Okumanın zevkine vardım. Derslerde öğrendiklerimi camide cemaate aktarıyordum. Böylece teorik olarak öğrendiklerimi imam-hatiplik görevimde uyguluyordum. Sonra 1976 yılında yükseköğrenimimi tamamladım. O dönemde benim gibi Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli olan arkadaşlarla durumumuzu değerlendirdik ve Diyanet'in bize yeteri kadar sahip çıkmadığını düşünerek Milli Eğitim Bakanlığı'na öğretmen olarak geçmeye karar verdik. Çektiğim öğretmenlik kurası sonucunda, Ödemiş İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmeni olarak atandım. 1976-1977 eğitim-öğretim yılında burada öğretmen olarak çalıştım. 1977 yılının Haziran ayında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü din psikolojisi asistanlık sınavını kazanarak göreve başladım. Daha sonra enstitümüz YÖK'ün kurulmasıyla birlikte Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne dönüşünce beni de öğretim görevlisi olarak görevlendirdiler. Bu fakültede çalışırken 1985 yılında alanımda Dr. unvanı alarak 1994 yılına kadar Dr. Öğretim Görevlisi statüsünde çalıştım.

Ardından 1994-2015 yıllarımı kapsayan Ispartalı yıllarım geldi. 1994 yılında Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda Yrd. Doç. olarak Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde göreve başladım. 2015 yılında Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı olarak atanıncaya kadar 21 yıl Isparta'da çalıştım.

Son olarak da 2015 yılından bu yana Uşaklı yıllarım başladı. Son 5 yıldır da akademik çalışmalarıma Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde devam ediyorum. Önce dekan olarak 01.01.2017 tarihinde yaş sınırlamasından emekli oluncaya kadar bir buçuk yıl çalıştım. Dekanlık döneminde çok da düşündüklerimi gerçekleştirme imkânı bulamadım.

İnsanlara görev verirken biraz da yetki verilse daha iyi şeyler yapılabilirdi inaniyorum. Ancak dışarıdan gereksiz müdahaleler, hatta baskılar buna izin vermiyor. Buna rağmen dönemin rektör vekili Prof. Dr. Sayın Dalkıran hocam beni çalışmaya devam etmem konusunda ikna ederek kadro ilan etti. Emeklilikten sonra da burada çalışmaya devam ediyorum. Kendilerine teşekkür ederim. Bu arada başta sayın dekanımız Prof. Dr. Ali Yılmaz olmak üzere fakültemizin yönetiminden öğretim üyelerine ve personeline kadar güzel ve huzurlu ilişkiler içinde bulunmaktan dolayı çok mutluyuz. Fakültemizin bu durumunun, üniversitemizin diğer fakülte ve birimlerine de güzel bir örnek olduğunu gözlemlerime dayanarak söyleyebilirim.

[Soru] = 7. *Akademisyen olmasaydınız başka ne iş yapmak isterdiniz?*

Benim çocukluk hayalim hafız olup iyi bir imam-hatip olmaktı. Allah'a şükür öğrencilik yıllarımda üç buçuk yıl imamlık da yaptım. Sonra öğretmen oldum. Asistanlık sınavlarını kazanmasaydım öğretmenliğe devam edecektim. Asistanlığı kazandığımı öğrenince çok sevinmiştim. Asistanlık yıllarında tez çalışmaları yaparken, daha sonraki üniversite yıllarında karşılaştığım zorluklar ve sıkıntılar sebebiyle zaman zaman öğretmen olarak kalsaydım daha mı faydalı ve mutlu olurdu, daha mı iyi olurdu diye düşündüğüm zamanlar da olmuştur. Bu yaşıma ve konumuma rağmen hala üniversite hayatından beklediğimi bulmuş değilim. Çünkü insan kalitesi Türkiye'de genel bir problemdir. Bu durum toplumda güven problemi ve iletişim problemi oluşturmaktadır. Yani temel problem, iyi niyetli ve düzeyli/sağlıklı bir kişilik geliştirememiş insanların çokluğu, aradığımız olgunlukta/olumlu özelliklere sahip insanların da azlığı problemdir. İşin ilginç yönü üniversitelerde, hatta ilahiyat fakültelerinde bile istenilen insan kalitesini bulmak kolay değildir. Demek ki bizim eğitim sistemimiz olgun kişilikler geliştiremiyor. İltifat karşısında şımarmayan, eleştiriyi hoşgörülle, hatta teşekkürle karşılayan insanlar yetiştiremiyor. Bunlar benim otokritik ve sosyokritik düşüncelerim, gözlem ve tecrübelerime dayanan değerlendirmelerimdir. Biraz karamsar bir tablo çizdim ama üzgünüm, keşke daha olumlu şeyler söyleyebilseydim.

[Soru] = 8. *Akademik yaşamınız boyunca unutmadığımız ve sizi etkileyen bir anınız/hatıranız varsa bizimle paylaşabilir misiniz?*

İlk hatıram, akademik hayata başlarken 1977 yılının Nisan ayında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü din psikolojisi asistanlığını kazandığımda öğrendiğimde duyduğum büyük sevinçle ilgilidir. O zaman İzmir/Ödemiş İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeniydim. Sınav ise İ-

tanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde olacaktı. Bu arada enstitüde, akademi olmak için öğrenciler boykot yapıyorlardı. Bu sebeple sınav için bizi içeriye almadılar, sınav Kadıköy İmam-Hatip Lisesi'nde yapıldı. Aslında boykotçu öğrenciler, asistanlık sınavını yaptırmamak için oraya da gelerek tehditler savurdular, ama yönetici ve hocalarımızın kararlılığıyla sınav yapılabilirdi. Böyle bir ortamda asistanlık sınavını kazanmak beni çok sevindirdi.

İkincisi ise 08 Şubat 1985 tarihinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapılan doktora sınavıyla ilgilidir. Bu sınav da benim için çok önemli ve çok heyecanlı olmuştur. Kazanınca da ne kadar sevindiğimi anlatamam.

Üçüncü hatıram da 2006 yılının Ekim ayındaki İstanbul'da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapılan doçentlik sınavıyla ilgilidir. Doktoradan tam 20 yıl sonra 1995 ve 1997 yıllarındaki doçentlik başvurularımdan sonra üçüncü kez ve ikinci sözlü sınavı olarak jürinin önündeydim. O gün doçentlik sınavını geçince dünyalar benim oldu. Öyle ki belediye otobüsüne bindiğimde telefonla eşe dosta haber veriyordum. Yolcular beni uyarışlardı otobüste sesli konuşmak yasak diye.

[Soru] = 9. *Bir akademisyen olarak din psikolojisi alanında çalışmamış olsaydınız başka hangi alanda akademik kariyer yapmak isterdiniz?*

Sanıyorum kelam bilim dalı olabilirdi. Aslında iyi bir hafız için en uygun alan tefsirdir, diyebilirim.

[Soru] = 10. *Akademik kariyer planlamanızda neden din psikolojisi alanını seçtiniz? Genel ve özel sebepleri var mı? Varsa nelerdir?*

Kaderin cilvesi diyebilirim aslında. Çocukluğumda hafızlık, imamlık derken sıkıntılı, zorluklar içinde ve metotsuz bir eğitim dönemi olan Kur'an kursundan sonra imam-hatip okulunda daha sistemli ve daha metotlu bir eğitimle karşılaşınca kendime güven geldi. İmam-hatip okurken her şeye rağmen bilinçli ve idealist bir bakışla iyi bir din görevlisi ve iyi bir din eğitimcisi olma çabası içine girdim. İmam-hatibi bitirirken üniversiteye giriş ve lise fark dersleri sınavına girdim. O dönemde biz üniversiteye normal lise diploması almadan gidemiyorduk, hatta Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne bile. Erzurum İslam İlimler Fakültesi yeni açılmıştı ve sadece orası imam-hatip lisesi mezunlarını alıyordu, hatta Atatürk Üniversitesi'nin bütün fakülteleri alıyordu. Çünkü oranın rektörü Kemal Bıyıkoğlu, imam-hatipler için böyle güzel bir senato kararı almıştı. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazanmış ve derslere de başlamıştım. Bir taraftan kulağım radyonun akşam saat 23.00 haberle-

rindeydi. Hangi fakültede kayıtlar kaç puana düşmüş, diye takip ediyordum. Bu arada Uşak İmam-Hatip Lisesi'nden hocam ve müdürüm olan, daha sonra İzmir'de de yine hocam olan Mevlüt Ferligül beye "Eğer puanım tutarsa Erzurum İslami İlimler Fakültesi'ne gideyim mi?" diye sordum. O da "Habil! Puanın tutarsa Erzurum'a git, orası yeni bir fakülte, hatta orada asistan olarak kalabilirsin" dedi. Erzurum'a gidemedim ancak İzmir'de enstitüyü bitirdim ama bu akademisyen olma fikrini hocam kafama sokmuştu, Allah ondan razı olsun.

1976 yılında enstitüyü bitirirken dönemin Din Eğitimi Genel Müdürü Tayyar Altıkulaç hocamızın Yüksek İslam Enstitüleri için bakanlıktan 100 adet asistanlık kadrosu aldığını hocalarımız bize haber verdiler. Yabancı dile, Arapça'ya ve bir de sınava gireceğimiz branşımıza çalışmamızı söylediler. Arkadaşlarla sınavlara girdik. Ben kendimi daha çok kelimelere yakın hissediyordum. Bursa'da ve İzmir'de kelimelere başvurduğum, fakat kazanamadım. Daha sonra 1976 yılının Aralık ayında Ödemiş'e öğretmen olarak atandım. 1977 yılının ara dönem tatilinde İzmir' geldiğimde mezhepler tarihi hocamız Prof. Dr. Avni İlhan'la karşılaştığımda bana "Ne yapıyorsun Habil, asistanlık sevdası bitti mi?" diye sordu. Ben de başaramayınca öğretmenliğe devam ettiğimi söyledim. Avni hoca "Nisan ayında enstitülerde boş kalan kontenjanlara İstanbul'da yeniden sınav açılacak sen onlara hazırlan" dedi. O moralle İstanbul'daki yapılan din psikolojisi asistanlık sınavına gittim ve kazandım.

[Soru] = 11. *Din psikolojisi alanındaki akademik çalışmalarınıza nasıl başladınız? Yani akademik kariyeriniz hangi aşamalardan geçerek sonuçlandı? Lisans ve lisansüstü (master ve doktora) eğitiminizi nereelerde ve nasıl yaptınız?*

Az önce de söylediğim gibi İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nde 1977 yılının Haziran ayında din psikolojisi asistanı olarak göreve başladım. Enstitü yönetimi, bana danışman öğretim üyesi olarak Prof. Dr. Selahaddin Parladır hocamı atadı. O dönemde asistanlık tez konusu olarak bir süre düşünüp taşındıktan sonra hocamla müzakere ederek "Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı" adlı konuyu belirledik. Her ay danışman hocama çalışma raporları veriyordum, "şu kitapları okudum, şu çalışmaları yaptım" gibi. Hocam bana önce iki seminer yaptırdı ki bu seminerler, bir bakıma tezin de bölümleri gibiydi. Sonra 12 Eylül 1980, sonra YÖK, bir de baktım ki Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisi olmuşum. Bu arada ben hala tezimi bitirmiş değildim. Ne olacak? Statümüz değişmişti. Selahattin bey, artık resmen benim danışmanım değildi. İş başa düştüğü için gündüz derslere

giriyordum, akşam ise fakültede gece yarısına kadar daktilo başında çalışıyordum. Derken tezi bitirdim, ancak bizim geleceğimizin ne olacağı belirsizdi. Daha sonra YÖK bizim bu asistanlık tezi çalışmalarımızı bir doktora sürecinden geçirerek değerlendirmemize imkân verdi. Artık danışman hocam Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Erdoğan Fırat beydi. Hocam önce benim tezi inceledi ve bazı değişiklikler yapmamı önerdi. Bu arada doktora yeterlik sınavından sonra hocamın rehberliğinde gereken eklemeleri, çıkarmaları ve düzeltmeleri yaparak 08.02.1985 tarihinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tezimi savunarak din psikolojisi alanında "Dr." unvanını almış oldum. Bu benim için büyük bir başarı ve mutluluktı.

[Soru] = 12. *Sizin din psikolojisi alanında yetiştiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan hocalarımız kimlerdir? Yani kimler ve hangi sebeple akademik yaşamınızda yer aldılar ve çalışmalarınıza yön verdiler?*

Benim alandaki akademik kariyere başladığım dönemde din psikolojisi henüz yeteri kadar tanınmıyordu. Bu alandaki çalışmalar çok azdı ve akademisyen psikologlarla diyalog kurmak da zordu. Hatta "dinin psikolojisi mi olurmuş?" diyerek garip garip bakıyorlardı. O dönemde elimizde alanı tanıtan kaynak olarak Prof. Dr. Bedi Ziya Ege-men'in 80-100 sayfalık 'Din Psikolojisi', Doç. Dr. Neda Armaner'in 'Din Psikolojisine Giriş'i ile bir de Osman Pazarlı'nın 'Din Psikoloji' kitabı vardı. Yavaş yavaş Prof. Dr. Erol Güngör'ü, Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ı, Prof. Dr. Ayhan Songar'ı okumaya ve tanımaya başladım. Daha sonra da o zamanki unvanlarıyla Doç. Dr. Erdoğan Fırat ve Doç. Dr. Kerim Yavuz hocalarımızın çalışmalarından yararlandım. O dönemde hocalarımızın yardımı ve rehberliği olsa da bizim nesil, birazda kendi kendimizi yetiştirmek zorundaydık.

[Soru] = 13. *Akademik çalışmalarınıza bakıldığında ağırlıklı olarak hangi alt alanlarda araştırmalarınızı yürüttünüz? Akademik kariyeriniz süresince din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışma konularınızı nasıl belirlediniz? Veya hangi konular üzerinde çalışacağınıza nasıl karar verdiniz?*

Ben doktoramı ibadet psikolojisi üzerine yaptım. İbadetin anlamını kaynağından, yani Hz. Peygamber'in ibadetleri üzerinden kavramaya ve öğrenmeye çalıştım. Bu işler biraz da nasip işidir. Konu seçiminde epeyce bir kararsızlık yaşadım, fakat danışman hocamla çeşitli müzakereler sonucunda böyle bir konu üzerinde karar verdim. İyi de oldu, bu çalışma benim psiko-sosyal açıdan İslam'ı daha iyi ve daha kapsamlı tanımamı sağladı. Daha sonra bir bakıma yardımcı branşımız sayılan eğitim psikolojisi derslerine de giriyordum zaten. Bu sebeple gelişim

psikolojisi, kişilik ve din ilişkileri ve din eğitimi gibi alanlara yönelik çalışmalarım da oldu.

[Soru] = 14. *Bilimsel kitap, makale, bildiri gibi akademik ürünlerinizden en çok beğendiğiniz ve başyapıtım diyebileceğiniz bir eser/çalışma var mı? Varsa hangisidir?*

Evet, “İslami Hayatın Psikolojik Temelleri” isimli eserim, doçentlik başvurumda başyapıt olarak yer aldı. Profesörlük başvurumda da “Yahya Kemal ve Din” kitabını başyapıt olarak sundum. Sanıyorum kitaplarım arasında bu ikisi kalite olarak daha ön sıradadır. Makale olarak ise “Küreselleşme Çağında İnsan Din ve Medeniyet Kavramlarına Psikososyal Açından Bir Bakış”, “Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış”, “Freud’un Psikoloji ve Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım” önemli çalışmalarımıdır. Bildiri olarak ise “Din Eğitiminde/İlahiyatlarda Branşlaşmaya Duyulan İhtiyaç” ile “Küreselleşme Çağında İnsan, Din ve Medeniyet” isimli çalışmalarımı sayabiliyim.

[Soru] = 15. *Şu anda geriye dönüp baktığımızda akademiada akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan kaç master ve/veya doktora öğrenciniz vardır? Lisansüstü yetiştirdiğiniz öğrenci sayısında bedeflediğiniz sayıya ulaşabildiniz mi? Bu bağlamda “hocaların hocası” olmak nasıl bir duygudur?*

Lisans düzeyinden öğrencilerim arasında epeyce profesör ve doçent unvanlı olanlar var. Ancak benden yüksek lisans yapıp da öğretim üyesi olan bir öğretim üyesi ve bir de öğretim görevlisi öğrencim var. Öğrencilerimi meslektaş olarak görmek veya önemli makamlarda olduklarını bilmek her hoca gibi benim için güzel bir duygu ve mutluluktur.

[Soru] = 16. *Sayın hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarına uzun yıllar emek veren akademisyen bir din psikoloğu olarak yanlış anlaşıldığımızı düşündüğünüz bir konu oldu mu? Nasıl ve Niçin?*

Hatırlamıyorum.

[Soru] = 17. *Türk din psikolojisi çalışmalarında son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğiniz, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar ve konular var mı? Varsa nelerdir?*

Genel olarak elbette dünden bugüne din psikolojisi alanındaki gelişmeler güzel. Bana göre din psikolojisi ana bilim dalları toplantıları, bu alanda güzel gelişmelere sebep oldu ve zemin hazırladı. Meslektaşlar arasında sağlıklı bir iletişim ortamı oluştu. Herkes birbirini tanıdı, bilgi ve fikir alışverişleri oldu. Arkasından Din Psikolojisi Derneği kuruldu, Türk

Din Psikolojisi Dergisi yayınlanmaya başladı, dini ve manevi danışmanlık çalışmaları ve sempozyumları oldu. Din psikolojisi alanında güzel tezler yapıldı ve kitaplar yayınlandı. Bütün bunlar sevindirici gelişmeler elbette ki takdir etmemek mümkün değil.

[Soru] = 18. *Benim bir düşüncem var hocam. Emekliliğe yakın olan veya emekli olan din psikoloğu hocalarımızın o döneme kadar yayınladığı makalelerini yeniden elden geçirerek iki kapak arasında çeşitli başlıklarla kitap formatında yayınlamalarının akademik bir ödev/görev olduğu kanısındayım. Bu türden çalışmaların, o akademisyen için bir anlamda akademik ürün koleksiyonu değeri taşıyabileceği de söylenebilir. Bu konuda neler söylemek istersiniz?*

Haklısınız. Bu ihtiyacı ben de duyuyorum. Bu zamana kadar çeşitli dergilerde ve çeşitli yerlerde yayınlanmış makalelerimi ve bildirimlerimi bir kitap haline getirmek istiyorum, inşallah.

[Soru] = 19. *Sayın hocam, ne zaman emekli oldunuz? Akademiada asistanlığınızdan emekliliğinize kadar toplam kaç yıl çalıştınız?*

Efendim ben, 01.01.2017 tarihinde yaş sınırlamasından dolayı Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi'nden emekli oldum. 1977 yılında asistanlığa başladığıma göre şu anda 2020 yılındayız. Toplamda 43 yıllık bir akademik hayatım var, diyebilirim.

[Soru] = 20. *Değerli hocam, 43 yıllık akademik çalışma yaşamınızda evdeki hesabı çarşıya uydurabildiniz mi? Yani kurumsal anlamda üniversite çatısı altında akademik çalışma yaşamınız boyunca akademik çalışma planlarınızı kapsamındaki tüm projelerinizi gerçekleştirebildiniz mi? Bu bağlamda yaptıklarınız veya yapamadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?*

Efendim ben, akademik hayatta bazen güzel şeyler olsa da, çoğu zaman arkadaşlarımızdan ve yöneticilerimizden gerekli anlayışı, hak ve adalet ölçülerinde gerekli davranışları ve uygulamaları ne yazık ki göremedim. Örneğin; ben Isparta'da uzun yıllar süren çalışma hayatımın ardından emekli oldum, bu süreçte bir araştırma görevlim olmadı. Şimdi belki yakında Uşak'tan da tekrar emekli olacağım, hala bir araştırma görevlim yok. Bizde arkadaşlar, konuşmaya gelince hak-hukuk açısından mangalda kül bırakmazlar, ama işe gelince durum hiç de öyle olmaz ne yazık ki. Üzülerek söyleyebilirim ki, ben üniversiteden, çalışma hayatından, hatta sosyal hayattan beklediklerimi bulabilmiş bir insan değilim. Şöyle bir zevkle çalışma imkânlarını bulamadım veya verilmedi. Hâlbuki insanın evinde, sosyal hayatta ve çalışma hayatında güven, huzur, verimlilik ve mutluluk şeklinde bir yaşama düzenine ve ortamına sahip olması gerekir. Ben, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini 'güven-huzur-verimlilik-

mutluluk' basamakları şeklinde sadeleştiriyorum. Bana göre gerek insanın kişisel mutluluğu, gerekse toplumun birliği-bütünlüğü ve mutluluğu bu formülün uygulanmasına bağlıdır.

[Soru] = 21. *Emeklilik sonrası akademik planlarınız dışındaki hayalleriniz nelerdir?*

Allah herkese sağlık ve afiyetler versin inşallah. Sağlık en büyük nimettir elbette. Yeni makaleler yazabilirsem ve yeni kitaplar çıkartabilirsem ne mutlu bana. Eş-dost, çoluk-çocuk güzel günlerde yaşayarak çocuklarımızın mürüvvetlerini görelim inşallah.

[Soru] = 22. *Akademisyenin emeklisi olmaz derler. Emeklilik döneminde gerçekleştirmeyi düşündüğünüz akademik çalışma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?*

Emeklilik sonrası da herhalde okuma-yazmaya devam edeceğim. Fakat hatıralarımı yazmak gibi bir düşüncem de var.

“*Araştırmacı*. Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(ii) – *Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları:*

[Soru] = 23. *Türkiye'deki ilk din psikolojisi çalışmasını hangi yıl ve hangi araştırmayla başlatıyorsunuz? Niçin?*

Türkiye'deki ilk din psikolojisi çalışmalarını Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Topçu'nun bu alandaki yazıları ve makalelerinin yanı sıra temel olarak Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen'in yazdığı ilk olarak 1952 yılında yayınlanan “Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme” isimli kitabıyla başlatmak mümkündür.

[Soru] = 24. *Başlangıcından (1952) bugüne (2020) Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani din psikolojisi Türkiye'de nasıl tanındı ve bugünlere geldi?*

Türkiye'de din psikolojisi, her ne kadar 1952 yılındaki Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne ders vermeye gelen Prof. Dr. B. Ziya Egemen'in yazdığı ilk “Din Psikolojisi” kitabıyla başlasa da, herhalde Türk eğitim sistemindeki hâkim paradigmanın bilimsel yaklaşımlardaki pozitivist ve materyalist yansımalarından dolayı uzun müddet psikoloji ile dini bağdaştıramamak gibi bir durum kendini hissettirmiştir. 1984-1985 yıllarında bile ilahiyat dışından dindar bildiğimiz birtakım öğretim üyelerinin bana branşımı sorduklarında, din psikolojisi deyince, dinin psikolojisi mi olurmuş, diye tepki verdiklerini hatırlıyorum. Ayrıca din

ile bilim, din ile felsefe, din ile psikoloji ve sosyoloji bağdaştırılmadığı için din, bilimsel araştırmalar dünyasından dışlanmış, din psikolojisi ve din sosyolojisi gibi alanlarda yapılan bilimsel araştırmalar marjinal çalışmalar olarak kalmıştır. Zaman içerisinde Türkiye'deki sosyal ve siyasal değişmelere paralel olarak bir zihniyet değişmesi meydana gelerek din, insanların ve toplumun gündemine girmiştir. Özellikle bu son dönemde ilahiyat fakültelerinin sayısının çoğalmasıyla da din psikolojisi gereken değeri görmeye başlamıştır. Gerçi şimdilerde de bazı ilahiyatçılar tarafından felsefe, din psikolojisi, din sosyolojisi, hatta din eğitimi gibi felsefe ve din bilimleri şemsiyesi altındaki alanların dışlandığına da şahit olmuyor değiliz. Bu da ayrı bir problemdir. Üzülerek söylemem gerekiyor ki, bu ilahiyatçı arkadaşlar psikoloji, sosyoloji gibi sonunda '-loji' olan bilim dallarını Batı'dan ithal bilimler olarak görüyorlar.

[Soru] = 25. *Batı orijinli bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa'daki din psikolojisinin tarihsel gelişimiyle ilgili son dönem çalışmalarındaki kurumsal yapılanmada ve akademik ürün başlıklarında 'din'den 'maneviyat'a geçişi ve/veya her iki kavramı ayrı ayrı kullanmayı da dikkate alarak neler söylemek istersiniz?*

Bu konuda ayırıştırmak yerine din ve maneviyatı yakın ilişkileri sebebiyle birleştirmek veya birlikte ele almak gerektiğini düşünüyorum. Belki 'Din ve Maneviyat Psikolojisi' adıyla birleştirmek daha mümkündür. Çünkü din de manevi bir ihtiyaçtır ama maneviyat sadece dinden oluşmaz, daha geniş kapsamlıdır.

[Soru] = 26. *Dünyadaki din psikolojisi ile Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nicelik ve nitelik açısından karşılaştırdığınızda neler söylemek istersiniz?*

Dünyada derken daha çok Batı'daki alan çalışmaları akla geliyor, sanıyorum. Batı'da din psikolojisi çalışmaları bizden daha çok itibar görüyor, bu sebeple de orada daha ciddi çalışmalar yapılıyor. Biz, din psikolojisini ne kadar kendi kültürümüze adapte edebildik, bu konuda şüphelerim var. Yavaş yavaş din psikolojisinin 'İslam psikolojisi, dini ve manevi danışmanlık, değerler psikolojisi, dini gelişim psikolojisi' gibi alt alanlarında güzel çalışmalar, çalıştaylar, sempozyumlar yapıldığını, kitaplar ve makaleler yayımlandığını, bu bakımdan bir gelişme içinde olduğunu görüyorum ve sevinçle izliyorum.

[Soru] = 27. *Sizce göre Türk din psikolojisinin güncel sorunları nelerdir?*

Herhalde Türkiye'de bu konudaki en büyük sorun, ilahiyat fakültelerindeki felsefe ve din bilimleri bölümlerine ve bu arada bu bölümün bir ana bilim dalı olan din psikolojisine de verilmesi gereken hem öğretim üyesi, hem de araştırma görevlisi kadrolarının yetersizliğidir. İlahiyat

fakültelerinde son zamanlarda sosyal bilimlere, felsefe ve din bilimlerine karşı bazı önyargıların olduğunu herhalde herkes bilir. Bu durumun akademik kadro konusuna da olumsuz yansıdığını düşünüyorum. Aslında iyi bir ilahiyatçı yetiştirmek istiyorsak, din ve dünya ayrımı yapmayan bir din anlayışına sahip olmalıyız. İslami ilimler ile sosyal bilimleri, hatta tıp, fizik, kimya ve biyoloji gibi alanlarla da işbirliği yapabilecek anlayışta ve donanımda elamanlar yetiştirmeliyiz. Belki ilahiyat fakültelerinde sağlıklı bir branşlamaya da gidilerek hem dinini, hem dünyasını bilen, alanının uzmanı olan ilahiyatçılar yetiştirmeliyiz.

[Soru] = 28. *Türkiye’de yapılan din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında bazı din psikologlarının sadece teorik çalışmalar yürüttükleri, bazılarının ise sadece ampirik çalıştığı görülmüyor? Yani sizce bir din psikoloğunun bilimsel çalışmalarındaki akademik üriin çeşitliliği bağlamında teorik ve ampirik çalışmaların yeri ve ağırlığı nasıl olmalıdır? Niçin?*

Bu konuda benim düşüncem, herkesin kendini hangi yönde geliştirmişse ona göre bir çalışma yapması gayet doğaldır. Gönül ister ki alanda bir kişi hem teorik, hem ampirik çalışmalar yapsın ve teorik olanla ampirik olan birbirini tamamlasın.

[Soru] = 29. *Peki hocam. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı, din psikolojisi alanında yurtdışına yüksek lisans ve doktora yapmak üzere yıllardır birçok öğrenci gönderdi. Sonra bunların önemli bir kısmı Türkiye’ye döndüler. Yurtdışında din psikolojisi master ve doktora yapıp gelenlerin sonraki dönemlerinde Türkiye’deki çalışmalarlarıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu meslektaşlarımızın Türkiye’deki akademik üretim durumu nedir?*

Bu arkadaşların gittikleri ülkelerde yapmış oldukları çalışmaların Türkçesi’nin de Türkiye’de yayınlanmasını isterdim ki biz de onlardan faydalanalım. Ne yazık ki bu beklentilerimiz, bazı meslektaşlarımız dışında pek gerçekleşmedi. Bu arkadaşlardan bazıları alanla ilgili güzel kitapların çevirisini yaptılar, onları takdir ediyorum ama bu konuda dikkatimi çeken telif çalışmalara çok da rastlamadım.

[Soru] = 30. *Sizce göre Türk din psikolojisi çalışmalarının artık kurumsal bir kimlik kazanma zamanı gelmedi mi? Bu bağlamda 12 Ağustos 2014 tarihinde kurulan Din Psikolojisi Derneği’nin şu andaki durumu ve çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Din Psikolojisi Derneği’nin kurulması güzel de, ben henüz bu derneğin somut bir çalışmasını görmedim veya var da benim haberim yok. Ancak şimdilerde elektronik ortamda bazı seminerler ve konferanslar yapılıyor. Ben beklerdim ki Din Psikolojisi Dergisi’ni dernek çıkartsın,

din psikoloji alanında daha aktif olsun, organizasyonlar yapsın, din psikologlarının sesini duyursun, problemlerine eğilsin.

[Soru] = 31. *Her yıl düzenlenen din psikolojisi anabilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği ve organizasyonu hakkında neler söylemek istersiniz? Benim düşünceme göre şemsiye organizatör Din Psikolojisi Derneği olmalı ve her yıl bir ilahiyat fakültesiyle birlikte organize yapılmalıdır. Bu konudaki düşünceniz nedir?*

Aynen katılıyorum size. Bu toplantılar önemli, toplantılar yapılmaya başladıktan sonra arkadaşlarda bir canlanma oldu. Bilgi ve fikir alışverişleriyle din psikolojisi çalışmalarında güzel gelişmeler oldu.

[Soru] = 32. *Din sosyolojisi için yapılan 'genel din sosyolojisi' ve 'özel din sosyolojileri'ne dayalı dikotomik ayrımın bir benzeri de 'genel din psikolojisi' ve 'özel din psikolojileri' şeklinde din psikolojisi için yapılabilir mi? Nasıl?*

Benim bu konuda bir bilgim ve fikrim yok, özür dilerim.

[Soru] = 33. *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türk din psikolojisi çalışmalarında 'İslam psikolojisi' olması gerektiği yerde midir? Bu bağlamda İslam psikolojisiyle ilgili neler yapılabilir?*

İslam psikolojiyle ilgili bir şeyler yapılmaya başlandı; bazı kitaplar, çalışmalar ve makaleler az da olsa yayınlanmaya başladı. Belki Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerdeki psikolojik içerikli ayet ve hadisler üzerinde çalışılabilir. Tefsir ve hadis uzmanlarıyla organize çalışmalar yapılabilir, diye düşünüyorum.

[Soru] = 34. *Şu anda din psikolojisi alanında Türkiye'de yürütülen lisansüstü master ve doktora tezlerinin kalitelerini nasıl buluyorsunuz? Geçmişten bugüne araştırmalardaki kalite giderek yükseliyor mu yoksa düşüyor mu? Niçin?*

Bu alanda yapılan ciddi ve güzel tezler yok değil, ancak her zaman umduğumuzu bulamıyoruz.

[Soru] = 35. *Türkiye'de yapılan dindarlık ölçme çalışmaları konusunda yerli ölçek denemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Niçin? Neler yapılabilir?*

Bu konuda da güzel gelişmeler var. Belki önceleri Batı'dan çeviriler ve adaptasyonlarla başlayan bu ölçek çalışmaları, giderek daha yerli bir sürece girdi diyebilirim. Bizim inanç ve kültürümüze daha uygun ölçekler de geliştirilmeye başlandı. Bu iş biraz zamanın doğal akışı içerisinde olacak bir iştir. Birdenbire her şeyi çözmek ve istenen sonucu almak mümkün değil elbette.

[Soru] = 36. *Türkiye’de din psikologları genellikle teoloji/ilahiyat lisanslı oluyor. Bazen psikoloji ve/veya pdr lisanslı din psikologları da yetişiyor. Alan uzmanlığı bağlamında aralarındaki yeterlilik düzeylerinin farklılığı konusunda neler söylemek istersiniz?*

Bu tamamen arkadaşların alana yönelik kişisel çabalarına ve samimiyetine bağlı bir şeydir. Kişi eksikliğini bilip gidermeye çalışırsa, neden olmasın? İlahiyatçı psikolojik bilgi, anlayış ve uygulama eksikliğini gidermek için özel bir çaba sarf edecek, psikolog da ilahiyat alanındaki eksikliğini gidermek için gerekeni yapacaktır. Bu arada danışman hocaların da yardımı ve yönlendirmesi çok önemlidir.

[Soru] = 37. *Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarında cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, bu alanda çalışan bayanlar mı yoksa erkekler mi daha fazladır? Niçin?*

Farklar psikolojisi veya bireysel ayrılıklar psikolojisinden bakılırsa, erkeklerin daha çok güç-kuvvet, muhakeme ve maddi-manevi güç isteyen konularda; matematik, mühendislik, hukuk, felsefe gibi alanlarda yatkınlıkları ve özel yetenekleri olduğu; kadınların ise daha çok sosyal konularda dil, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda özel yeteneklerinin olduğu görülmektedir. Bir de buna toplumdaki genel eğilim ile sosyal ve siyasal etkileri eklerseniz, durum daha iyi anlaşılır. Üniversite giriş sınavlarındaki başarıda kızlar önde görülüyor, ilahiyat fakültelerine gelen öğrencilere baktığımızda da sayısal olarak kızlar çok daha fazladırlar.

[Soru] = 38. *Değerli hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarında uzun yıllar nicel araştırmalar yapıldı. Bizim kuşak ve bizden önceki kuşaklar, hep bu metodolojiyle yetiştik. Fakat son dönem Türk din psikolojisi araştırmalarında nicel desenden nitel desene doğru belirgin bir yönelim var. Bu metodolojik paradigma değişimini nasıl yorumluyorsunuz?*

Bilimdeki yaklaşımlar da, moda hayat tarzları gibi moda fikirler, akımlar ve yaklaşımlar olabiliyor. İnsanlar çoğunluğun etkisinde kalıyor. Ama bir de insanın gerçeği arama tutkusu vardır. Eğer moda olan görüşler ve yaklaşımlar, onun bu arzusunu tatmin etmiyorsa gerçeği aramak için insan yeni yollara ve yöntemlere başvurur. Psikoloji ve din psikolojisindeki bu yöntem ve paradigma değişikliklerini de böyle anlamak mümkündür.

[Soru] = 39. *Ayrıca din psikologları akademik çalışmalarında teorik ve ampirik çalışma dengesini nasıl kurmalıdırlar? Hiç ampirik çalışma yapmayan din psikoloğu meslektaşlarımız olduğu gibi hiç teorik çalışma yapmayan din psikologlarımız da var. Bu konudaki dengeyi nasıl sağlamak gerekiyor?*

Bu bir tercih, altyapı ve özel yetenek meselesi gibi geliyor bana. Onun için insanlar birbirinin yaptıklarını ve tercihlerini küçük görmedikçe, birbirlerine saygılı bir tutum içerisinde oldukça problem yok, diye düşünüyorum.

[Soru] = 40. *Sayın hocam, din psikoloğu Ok'un (2006) değerlendirmesine göre; Türkiye'de din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu ülkenin kültürüne özgü ya da bu kültürde yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilmiş veya yaygınlık kazanmış bir psikoloji ekolünün ya da kuramının varlığından söz etmek henüz erken gözükmektedir. Çalışmalar daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa (Hristiyan) geleneğinde geliştirilenlerin İslami ortamdaki bir tekrarı, test edilmesi, ya da onlara yapılan katkılardan ibaret olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk din psikolojisi çalışmalarındaki 'ekolleşme' ve Türkiye'deki ekolleşmeyle ilişkili 'hoca' faktörü konusunda neler söylemek istersiniz?*

Bana göre de yapılan tespit doğrudur, ama bu bir süreç işidir. Zamanla o da olacaktır. Ben bu konuda iyimserim ve ümitliyim. Demek ki henüz yeteri kadar bilgi ve tecrübe birikimi olmamış ve bardak henüz taşma noktasına gelmemiş, demek gerekir.

[Soru] = 41. *Bu dönemde (2010 yılından bu yana) yeni ilahiyat fakültelerine bağlı olarak açılan din psikolojisi bilim dalındaki lisansüstü programlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni açılan bu programlar, din psikolojisi alanında kaliteli bir lisansüstü eğitim için nelere dikkat etmelidirler?*

Bu bir gönül işi, zorla olmuyor. Gönüllü olanlar, din psikolojisini severek ve isteyerek seçenler, bu alanda bir şeyler yapmaktan zevk duyanlar, bir de bu işi dert edinenler bu işi güzel yapar. Tabii biraz da imkânlar ve ortam bu işleri yapmak için uygun olacak.

[Soru] = 42. *Son dönemde giderek yıldızı parlayan din psikolojisinin klinik saba uygulaması olarak da konumlandırılabilir olan manevi danışmanlık ve rehberlik –(mdr) alanıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu bağlamda alanın Türkiye'deki geleceğini nasıl görüyorsunuz?*

Bu alan sanki yeni keşfedilmiş bir alan, bu alanın Türkiye'deki geleceği parlak görünüyor. Ancak manevi danışmanlık ve rehberlik konusunun eğitim altyapısının çok büyük bir özenle hazırlanması lazım. Bana göre bu iş sertifikayla falan olmamalıdır. İlahiyat fakülteleri, lisans düzeyinde sağlıklı bir bölümleşmeye gitmelidir. Yani imam-hatip liselerinde öğretmenlik yapacaklar meslek dersleri öğretmeni değil, Arapça, Kur'an-ı Kerim, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, siyer ve İslam tarihi, İslam felsefesi gibi dersler için ayrı ayrı branş öğretmeni olmalıdır. İlkokul, ortaokul ve liselerde din dersi öğretmenliği, Diyanet İşleri Başkanlığı için müftülük,

vaizlik, imam-hatiplik bölümleri, ayrıca hastaneler ve sosyal kurumlar için de dini ve manevi danışmanlık ve rehberlik bölümleri olmalıdır.

[Soru] = 43. *Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türkiye’de hızla manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açılmaktadır. Sanki din eğitimcileri de bu alanda var olmak istemektedirler. Özel alan yeterliliği bağlamında bu alanda nasıl bir akademik eğitim verilmelidir? Din eğitimcilerinin bu alandaki yeri ne olmalıdır?*

Yukarıda da belirttiğim gibi bu işi yüksek lisansa da bırakmadan lisans düzeyinde dini ve manevi danışmanlık ve rehberlik bölümü açılırsa sorun önemli ölçüde çözülür. İsteyen yine bu alanda yüksek lisans ve doktora da yapabilir. Bu alanda yapılacak tezler, ister din psikolojisinde, isterse din eğitiminde yapılınsın hiç önemli değil. Yeter ki öncelikle bir altyapı oluşturulsun. Hatta din sosyolojisinde olması da mümkündür. Bana göre acil bir ihtiyaç olarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bu alanda çalışan dini ve manevi danışmanlara da danışarak bir “hastalar ilmihali” hazırlaması gerekiyor.

“*Araştırmacı*. Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(iii) –*Türk din psikolojisinin geleceği*:

[Soru] = 44. *Değerli hocam, geleceğe bir projeksiyon tutmak gerekirse Türk din psikolojisinin bu aşamadan sonra gideceği ve gitmesi gerektiği yön neresi olmalıdır? Niçin?*

Bu biraz da bir ihtiyaç meselesidir. Türkiye’nin hangi alanda din psikoloğuna ihtiyacı varsa ona göre bir yön çizilir. Örneğin; son zamanlarda dini ve manevi danışmanlık konusu büyük bir ihtiyaç olarak ortaya çıktı. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu konuda elinden geldiğini yapmaya çalışıyor ama ona eğitilmiş elamanı bizim hazırlamamız gerekiyor. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı’nın şimdilerde yine bana göre altyapısı hazırlanmadan aslında adı “okul öncesi din eğitimi” olması gereken 4-6 yaş Kur’an kursları var. Bu alanda da ne yapılması gerekiyorsa, din eğitimcilerinin ve din psikologlarının konuyu incelemelerine ve çözüm önerileri geliştirmelerine ihtiyaç var.

[Soru] = 45. *Size göre gelecekteki Türk din psikolojisi çalışmalarında hangi alanlarda öncelikli konular çalışılmalıdır? Niçin?*

Az önceki sorunuza verdiğim cevap bu soru için de geçerli olabilir.

[Soru] = 46. *2014 yılında kurulan Din Psikolojisi Derneği'nin Türk din psikolojisi çalışmaları için gelecek vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?*

Ben geçen yıl çok istememe rağmen Adana'daki toplantıya katılmadım, bilmiyorum dernek konusu o toplantıda gündeme geldi mi? Böyle toplantılarda, dernek başkanı ve yardımcı ekibin derneğin kuruluş amacı ve çalışmaları hakkında bilgi vermesi ve meslektaşların da bundan sonra neler yapılacağı konusunda görüşler ortaya koyması gerekir. Sanırım orada çok güzel fikirler ortaya çıkacaktır.

“*Araştırmacı:* Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(iv) – *Yeni nesil din psikologlarına öneriler:*

[Soru] = 47. *Sizce göre din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencilerin ne gibi özelliklere ve donanıma sahip olması gerekir? Niçin?*

Bu öğrenciler eğer daha lisans yıllarından itibaren bu alanda çalışmak istiyorlarsa bu alanla ilgili araştırma görevlileri ve öğretim üyeleriyle tanışmalı ve onların önerilerini almalıdırlar. Bu önerilere göre kendilerini ben bu alanı seviyor muyum, istiyor muyum, ben bu işi yapabilir miyim? gibi sorularla ölçerek alan bilgisi, yabancı dil ve ales gibi sınavlar için hazırlanmalıdırlar. Yani aslında her şeyden önce bu alanda çalışmak isteyen öğrencilerin istekli, bilinçli, yetenekli ve çalışkan olması gerekir.

[Soru] = 48. *Türk din psikolojisi araştırmalarında atölye çalışmaları tarzındaki akademik ürünlerin oranının oldukça az olduğunu görüyoruz. Bundan sonraki süreçte atölye çalışmalarının artması için yeni nesil din psikologlarına önerileriniz nelerdir?*

Bizim nesil din psikologları, bu işleri biraz amatörce ve önünü fazla aydınlık göremeden yaptı. Bu işin metodunu ve tekniğini özel çabalarımızla öğrenerek bu yolda yürümeye çalıştık. Önümüzde bize önderlik edecek hocalarımızın sayısı çok fazla değildi. İletişim ve internet olanakları önceleri yoktu, sonra da yeterli değildi. Yeni nesil bize göre maddi ve manevi her türlü imkâna sahip oldukları için çok şanslılar. İçinde buldukları bu nimetin farkında olmalıdırlar. Allah'a şükür bugün bilimsel araştırma için gerekli olan kütüphane, internet ve iletişim imkânları çok iyi bir düzeye geldi. Öyleyse gençlerin hem hocalarıyla hem meslektaşlarıyla iyi bir diyalog içinde olmaları, bilgi ve fikir alışverişi yapmaları, bazı konular üzerinde atölye çalışmaları ve çalıştaylar yapmaları ve sempozyumlara katılmaları gerekmektedir. Bu durum, onların

hem ufkunu açar, hem bilgi birimi ve fikir alışverişiyle kendilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

[Soru] = 49. *Peki, hocam din psikolojisi alanında çalışmaya yeni başlayan genç kuşak akademisyen din psikologlarına veya çalışmayı düşünen potansiyel araştırmacılara önerileriniz nelerdir?*

Bir bakıma yukarıdaki soruya cevap verirken buna da biraz cevap vermiş oldum. Diyalog çok önemlidir. Öğrenci, bu işe önce alandaki hocalarıyla tanışarak başlamalıdır. Yüksek lisansa veya araştırma görevliliği sınavına geliyor aday, daha önce size hiç uğramamış, kendini tanıtmamış, kapalı bir kutu. Siz de ona bilgi, yetenek ve kişilik olarak ne kadar güvenebilirsiniz o anda bilemiyorsunuz. Gençlere bu usul konusunda da rehberlik etmek gerekiyor. Sonra da alan hocalarının önerilerine göre bilim, metot ve teknik bakımından kendilerini hazırlamaları ve geliştirmeleri gerekiyor.

[Soru] = 50. *Sayın hocam son olarak Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerinize yer verdiğimiz bu röportajla ilgili düşünceleriniz nelerdir?*

Çok teşekkür ederim, çok memnun oldum. Bazı sorular bana göre biraz tekrar gibi oldu ama olsun yine de güzel oldu. İnşallah faydalı olmuştur, insanın birikimlerini ve tecrübelerini ortaya koymasına aracı olmak da güzel bir şey. Bunun için de sizi ayrıca tebrik ederim, çalışmalarınızın ve gayretlerinizin bereketli olmasını dilerim.

“*Araştırmacı*. Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, bundan sonraki yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

S o n u ç

Bilimler sınıflandırmasındaki klasik yaklaşım dikkate alındığında, ister sosyal bilimler olsun isterse fen bilimleri olsun bir uzmanlık alanı olarak insan üretimi her bir bilim dalı, ilgili saha ‘aktörleri / akademisyenler / araştırmacılar’ tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple akademik bir ‘ürün / çıktı’ olarak yapılan bilimsel araştırmalar ve bunları içeren yayınların kalitesi, kuşkusuz ki alan aktörünün sahadaki alan uzmanlık kalitesiyle doğrudan ilişkili olgusal bir durumdur. Bu bağlamda din psikolojisi üzerine bilimsel üretimin yapıldığı üniversitelerde görevli tüm akademik personel ‘öğretim elemanı / academic staff’ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla öğretim elemanı kavramı, “profesör, doçent, doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, uzman, çevirmen” gibi akademik personeli kapsamaktadır. Türk üniversitelerindeki

din psikolojisi anabilim dallarında çalışan öğretim üyeleri ise yükseköğretim kurumlarında ‘profesör, doçent veya doktor öğretim üyesi’ unvanlarıyla din psikolojisi alanındaki bilimsel araştırmalarını yürütmektedirler (bkz. Karakütük, 2001: 11-12; ayrıca krş. Varış, 1973: 19-30). Dokuz Eylül, Süleyman Demirel ve Uşak Üniversitelerinde çeşitli unvanlarda öğretim üyesi statüsünde 43 yıl akademik çalışmalar yapan akademisyen bir din psikoloğu Habil Şentürk (1950-2020) üzerine yapılan bu çalışmada, adı geçen din psikoloğunun akademik çalışmalarının yanı sıra kendisiyle yapılan bir röportaja da yer verilmiştir.

Habil Şentürk’ün (1950-2020) üzerine yapılan biyografik içerikli bu araştırmada sonuç olarak;

(i)-Akademik hayatı: Şentürk’ün 11 yaşında ilköğrenimini tamamladığı; 22 yaşında İzmir İmam-Hatip Lisesi’nden mezun olarak ortaöğrenimini tamamladığı; 26 yaşında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü’nü bitirerek yükseköğrenimini tamamlayıp İzmir ilinde 1 yıl öğretmenlik yaptığı; 27 yaşında İzmir Yüksek İslam Enstitüsü’nde din psikolojisi asistanı olarak çalışma yaşamına başladığı; 35 yaşında din psikolojisi ‘bilim doktoru’, 44 yaşında ‘yardımcı doçent’, 56 yaşında ‘doçent’, 61 yaşında ise ‘profesör’ unvanlarını aldı; Dokuz Eylül Üniversitesi’nden sonra Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalışırken 67 yaşında yaş sınırlamasından dolayı emekli olduğu; daha sonra Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak çalışmaya devam ettiği, dolayısıyla toplamda 43 yıl çeşitli üniversitelerde akademisyenlik yaptığı;

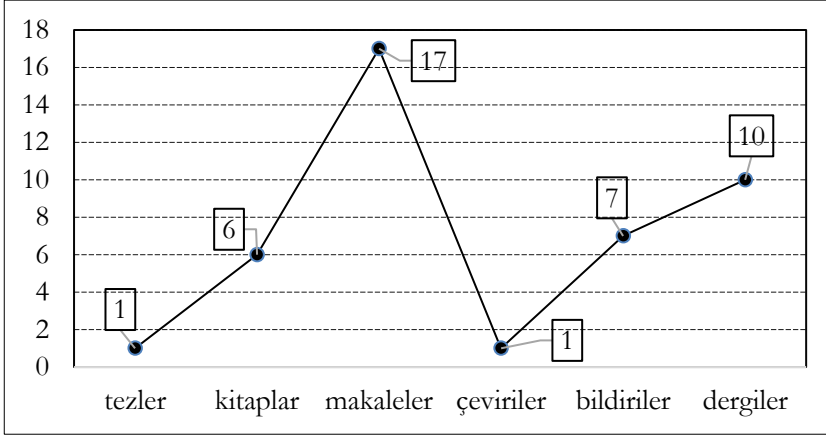
(ii)-*Özel ilgi alanları*: ‘(a) ibadet psikolojisi, (b) eğitim psikolojisi, (c) kişilik ve din, (d) dini edebiyat psikolojisi, (e) dini ve manevi danışmanlık, (f) değerler psikolojisi’ gibi özel ilgi alanları (n=6) olduğu;

(iii)-*Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu*: Din psikolojisinin tanınması sürecini kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisi kurucularının yetiştirdikleri çekirdek kadro araştırmacılardan oluşan ikinci nesil din psikologlarının yer aldığı orijinal literatürün anlaşılması sürecini kapsayan ikinci dönem [1980-1999] içerisinde değerlendirilebileceği;

(iv)-*Akademik çalışmaları / eserleri*: Şentürk’ün akademik çalışmalarına bakıldığında ise (a)-*tezleri*: (1976-1985)-Yüksek lisans tezinin olmadığı; buna karşın bir doktora tezine (n=1) sahip olduğu; (b)-*kitapları*: (1997-2018)-Din psikolojisi alanında basılmış kitapları (n=6) olduğu; (c)-*makaleleri*: (1983-2020)-Ulusal akademik hakemli dergilerde özgün bilimsel makalelerinin (n=17) yayınlandığı; bunlardan bir kısmının iki

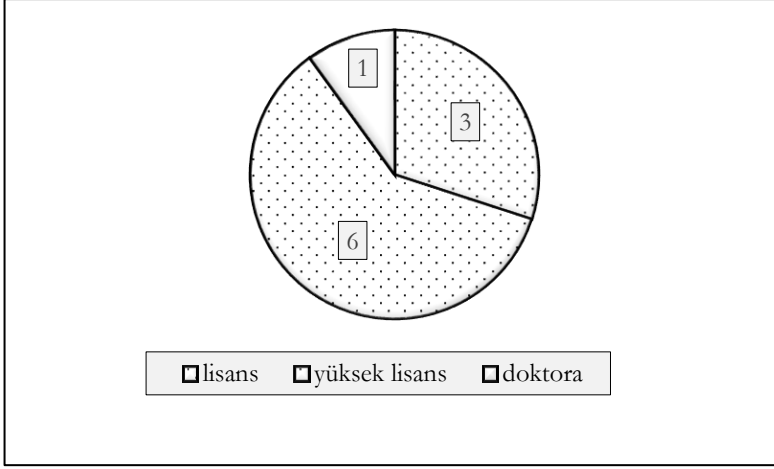
yazarlı olduğu (n=3); (d)-*çevirileri*: (1985)-Akademik dergilerde yayınlanmış bir çeviri makalesinin (n=1) olduğu; (e)-*bildirileri*: (1988-2017)-Çeşitli ulusal ve uluslararası sempozyum ve kongrelerde çok sayıda (n=7) bildiriler sunduğu; bunlardan birinin çok yazarlı olduğu (n=1); (f)-*hakem-siz dergilerdeki yazıları*: (1984-1990)-Tüm bunların yanı sıra hakemlik sistemi kullanılmayan dergilerde çok sayıda (n=10) popüler psikoloji ve teoloji içerikli yazılarının yayımlandığı saptanmıştır (bkz. Grafik-1). Toplam olarak dikkate değer düzeyde (n=42) bilimsel çalışmaları / eserleri bulunan Şentürk'ün akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en çok makalesinin (n=17) olduğu, bunu da sırasıyla popüler yazılarının (n=10) ve akademik bildirilerinin (n=7) izlediği görülmüştür.

Grafik 1:
Şentürk'ün akademik ürünleri-(çalışmalar/eserler)

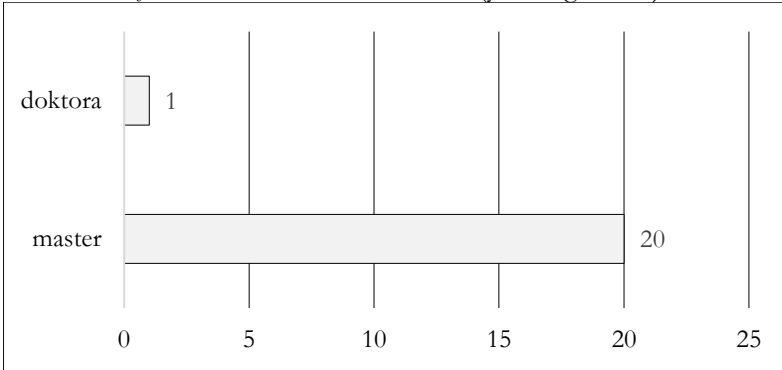
(v)-*Lisans ve lisansüstü dersleri*: Şentürk'ün öğretim üyeliği boyunca verdiği derslere bakıldığında da (a)-*lisans dersleri*: Lisans düzeyinde uzmanlık alanıyla ilgili zorunlu (n=1) ve seçmeli (n=2) dersleri verdiği; (b)-*(lisansüstü) - yüksek lisans ve doktora dersleri*: Lisansüstü düzeyde verdiği derslere bakıldığında, yüksek lisans ve doktora düzeyinde çeşitli içeriklere sahip seçmeli dersler (yüksek lisans-n=6; doktora-n=1) verdiği saptanmıştır (bkz. Grafik 2). Dolayısıyla elde edilen bu nitel ve nicel verilere göre hem lisans hem de lisansüstü düzeyde (n=10) dersler veren Şentürk'ün akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında, en çok yüksek lisans düzeyinde (n=6) dersler verdiği, bunu sırasıyla lisans (n=3) ve doktora (n=1) derslerinin takip ettiği saptanmıştır.

Grafik 2:
Şentürk'ün akademik ürünleri-(dersler)

(vi)-*Yönettiği lisansüstü tezleri*: Son olarak Şentürk'ün öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında ise çok sayıda yüksek lisans (n=20; 1997-2019) ve bir doktora tezi (n=1; 2019) yönettiği saptanmıştır (bkz. Grafik 3). Elde edilen bu resmi kayıtlara göre hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde (n=21) tezler yöneten Şentürk'ün ilk yüksek lisans tez öğrencisinin Sıdika Albayrak (1997), son yüksek lisans tez öğrencilerinin ise Songül Demirel, Muhammed Talha Kahraman, Merve Edin Söyler (2019) olduğu; bunun yanı sıra ilk ve tek doktora tez öğrencisinin ise Kudret Bulut (2019) olduğu; akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında yönettiği yüksek lisans tezlerinin (n=20), yönettiği doktora tezlerinden (n=1) daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 3:
Şentürk'ün akademik ürünleri-(yönettiği tezler)

Öte yandan bu makalede, Şentürk'ün Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerini içeren röportaj kayıtlarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmacı tarafından röportaj soruları ve cevap-

ları, “(i) özel ve akademik yaşam (n=22), (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları (n=21), (iii) Türk din psikolojisinin geleceği (n=3); (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler (n=4)” başlıklı alt temalara göre düzenlenerek verilmiştir. Bu çalışmada kullanılan röportaj sorularına (n=50) verilen cevaplar incelendiğinde alana ilişkin önemli öznel analizler yapıldığı tespit edilmiştir (röportaj soruları için bkz. Ek-2).

Din psikolojisi bilim dalında bir alan aktörü olarak akademisyen din psikoloğu Habil Şentürk üzerine biyografik içerikli elde edilen verilerin yer aldığı bu makalede son olarak, Türk din psikolojisi alanında uzun yıllar akademik çalışmalar yaparak emekli olan akademisyen din psikologlarının hayatlarını ve bilimsel çalışmalarını konu edinen biyografik çalışmaların düzenli olarak yapılması önerilebilir. Bu türden biyografik çalışmalar geleneğinde en anlamlı olanı ise üzerinde çalışılacak emekli akademisyen din psikoloğunun, kendi öğrencilerinden birisi tarafından yapılmasıdır.

K a y n a k ç a

Abay, K. C. (2020a). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘çocukluk dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1958-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 181-218.

Abay, K. C. (2020b). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘ergenlik dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1963-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 2, 161-220.

Alkan, E. (2010). Prof. Dr. Mustafa Tahralı: Biyografik ve bibliyografik bir değini. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25, 9-19.

Argyle, M. & Beit-Hallahmi, B. (1975). *The social psychology of religion*. London: Routledge & Kegan Paul.

Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş-I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Batson, C. D. & Ventis, W. L. (1982). *The religious experience: A social-Psychological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Brown, L. B. (ed). (1985). *Advances in the psychology of religion*. Oxford: Pergamon Press.

Capps, D. & Rambo, L. & Ransohoff, P. (1976). *Psychology of religion: A guide to information sources*. Detroit: Galte Research.

Cirhinlioğlu, F. G. (2010). *Din psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Durmuş, A. (2003). Türk din eğitiminde öncü bir isim: Beyza Bilgin. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 145-167.

Egemen, B. Z. (1952). *Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Gorsuch, R. (1998). Din psikolojisi. (çev. A. Kuşat). *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (10), 225-250.

Gorsuch, R. L. & Spilka, B. (1987). Retrospective review: The varieties in historical and contemporary contexts. [Review of the book *The works of William James. The varieties of religious experience*, by W. James, F. H. Burkhardt & F. Bowers & I. K. Skrupskelis, Ed.]. *Contemporary Psychology*, 32 (9), 773-778.

Güvercin, G. (2015). Biyografik araştırmalar ve biyografik anlatı görüşmesi. [içinde] *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımlar*. (ss. 172-184). ed. F. N. Seggie & Y. Bayyurt. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hall, G. S. (1891). The moral and religious training of children and adolescents. *The Pedagogical Seminary*, 1 (2), 196-210.

James, W. (1902). *The varieties of religious experience*. New York: McKay.

Karakütük, K. (2001). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme: Lisansüstü öğretimin planlaması*. (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. (31. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Koç, M. (2010). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—I. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 187-210.

Koç, M. (2011a). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—II. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 227-246.

Koç, M. (2011b). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—III. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 265-285.

Koç, M. (2012). Psychology of religion in Turkey (1949–2012): An overview. *Archive for the Psychology of Religion (Special Issue: Psychology of Religion in Turkey)*, 34 (3), 327-340.

Koç, M. (2015). Türkiye’de din psikolojisi çalışmaları (1949–2013) üzerine genel bir bakış. *Balikesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 301-330.

Koç, M. (2018a). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Neda Armaner üzerine biyografik bir araştırma. *Bilimnâme Dergisi*, 36 (2), 213-259.

Koç, M. (2018b). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Hayati Hökelekli üzerine biyografik bir araştırma. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 65-126.

Koç, M. (2020). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Abdülkadir Etöz üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 13-74.

Lauba, J. H. (1912). *Psychological study of religion*. New York: Mac-Millan.

Meadow, M. J. & Kahoe, R. (1984). *Psychology of religion: Religion in individual lives*. New York: Harper & Row.

Ok, Ü. (2006). Türkiye’de din psikolojisi: Neredeyiz ve nereye gidebiliriz? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (3), 441-456.

Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.

Paloutzian, R. F. (1983). *Invitation to the psychology of religion*. New York: Scott Foresman.

Peterson, C. & Park, N. (2014). Din psikolojisi. (çev. M. Ulu). *Bilimname Dergisi*, 26 (1), 157-165.

Piedmont, R. L. (2013). A short history of the psychology of religion and spirituality: Providing growth and meaning for Division 36. *Psychology of Religion and Spirituality*, 5 (1), 1-4.

Reuder, M. E. (1997). Notes on the origins of Division 36-Its beginnings in the American Catholic Psychological Association. *Psychology of Religion Newsletter, (Winter-Spring)*, 11-12.

Roberts, B. (2002). *Biographical research*. Londra: Open University Press.

Rosenthal, G. (2004). Biographical research. [içinde] *Qualitative Research Practice*. (ss. 48-65). ed. C. Seale ve ark. Londra: Sage

Starbuck, E. D. (1899). *The psychology of religion: An empirical study of the growth of religious consciousness-38*. Londra: Walter Scott.

Summerlin, F. A. (ed). (1980). *Religion and mental health: A bibliography*. Brockville, Md: Natl. Inst. Mental Health. US Dept. Health and Human Serv.

Şentük, H. (Prof. Dr.). Özgeçmişi. <http://akbis.usak.edu.tr>. (Erişim: Aralık 2020).

Şentürk, H. (2008). *İbadet psikolojisi: Hz. Peygamber örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Ulusal tez merkezi (2020). <https://tez.yok.gov.tr>. (Erişim: Aralık 2020).

Vande Kemp, H. (1984). *Psychology and theology in Western thought 1672-1965: A historical and annotated bibliography*. Millwood, NY: Kras Int. Publ.

Varış, F. (1973). *Türkiye’de lisans-üstü eğitim: Sosyal bilimler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Yavuz, K. (1987). *Psikanalizde ilk dinî gelişmelerin değeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Ekler:

**Ek-1:
Fotoğrafları**

1998
(48 yaşında)

I. Din Hizmetleri Sempozyumu – (2007)

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – (2013)

I. Din Hizmetleri Sempozyumu – (2007)

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – (2006)

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – (2006)

SDÜ Hastanesi - Manevi Danışmanlık Konferansı – (2008)

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – (2009)

Aydın/Bozdoğan Gezisi – (2006)

Aydın/Bozdoğan Gezisi – (2006)

Ek-2: Röportaj soruları

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı*. Kıymetli hocam, uzun yıllar süren akademik çalışma hayatınızı tamamlayarak 01 Ocak 2017 yılında emekli oldunuz. Ancak yaş sınırlaması sebebiyle emeklilikten sonra Uşak Üniversitesi’nde aktif olarak çalışmaya devam ediyorsunuz. Bu sebeple eğer izin verirseniz sizinle (i) özel ve akademik yaşamınız, (ii) Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları, (iii) Türk din psikolojisinin geleceği ve (iv) yeni nesil din psikologlarına öneriler” tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

[i]– *Özel ve akademik yaşam:*

1. Kıymetli hocam, isterseniz öncelikle kişisel yaşamınızdan başlayalım. Kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz? Yani nasıl bir çocukluk ve gençlik döneminiz oldu? Çocukken ve gençken yaşama ilişkin hayalleriniz ve hedefleriniz nelerdi?
2. Yaşam felsefenizi birkaç cümleyle nasıl betimleyebilirsiniz?
3. Hobileriniz nelerdir?
4. Kendinizi nasıl bir eş, baba ve dede olarak görüyorsunuz?
5. Eleştiriye açık mısınızdır? Yani meslektaşlarınız sizi eleştirirler miydi? Sizin bu eleştirilere tepkileriniz nasıl olurdu?
6. Yaşamınızda dönüm noktası olarak nitelendirebileceğiniz bir olay var mı? Varsa nedir?
7. Akademisyen olmasaydınız başka ne iş yapmak isterdiniz?
8. Akademik yaşamınız boyunca unutamadığınız ve sizi etkileyen bir anınız/hatıranız varsa bizimle paylaşabilir misiniz?
9. Bir akademisyen olarak din psikolojisi alanında çalışmamış olsaydınız başka hangi alanda akademik kariyer yapmak isterdiniz?
10. Akademik kariyer planlamanızda neden din psikolojisi alanını seçtiniz? Genel ve özel sebepleri var mı? Varsa nelerdir?
11. Din psikolojisi alanındaki akademik çalışmalarınıza nasıl başladınız? Yani akademik kariyeriniz hangi aşamalardan geçerek sonuçlandı? Lisans ve lisansüstü (master ve doktora) eğitiminizi nerelerde ve nasıl yaptınız?
12. Sizin din psikolojisi alanında yetiştiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan hocalarınız kimlerdir? Yani kimler ve hangi sebeple akademik yaşamınızda yer aldılar ve çalışmalarınıza yön verdiler?

13. Akademik çalışmalarınıza bakıldığında ağırlıklı olarak hangi alt alanlarda araştırmalarınızı yürüttünüz? Akademik kariyeriniz süresince din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışma konularınızı nasıl belirlediniz? Veya hangi konular üzerinde çalışacağınıza nasıl karar verdiniz?

14. Bilimsel kitap, makale, bildiri gibi akademik ürünlerinizde en çok beğendiğiniz ve başyapıtım diyebileceğiniz bir eser/çalışma var mı? Varsa hangisidir?

15. Şu anda geriye dönüp baktığınızda akademiada akademisyen olarak öğretim üyeliği yapan kaç master ve/veya doktora öğrenciniz vardır? Lisansüstü yetiştirdiğiniz öğrenci sayısında hedeflediğiniz sayıya ulaşabildiniz mi? Bu bağlamda “hocaların hocası” olmak nasıl bir duygudur?

16. Sayın hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarına uzun yıllar emek veren akademisyen bir din psikoloğu olarak yanlış anlaşıldığınızı düşündüğünüz bir konu oldu mu? Nasıl ve Niçin?

17. Türk din psikolojisi çalışmalarında son bir kaç yıl içinde okuduğunuz, takdir ettiğiniz, takibe değer bulduğunuz kişiler, kitaplar ve konular var mı? Varsa nelerdir?

18. Benim bir düşüncem var hocam. Emekliliğe yakın olan veya emekli olan din psikoloğu hocalarımızın o döneme kadar yayınladığı makalelerini yeniden elden geçirerek iki kapak arasında çeşitli başlıklarla kitap formatında yayınlamalarının akademik bir ödev/görev olduğu kanısındaayım. Bu türden çalışmaların, o akademisyen için bir anlamda akademik ürün koleksiyonu değeri taşıyabileceği de söylenebilir. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

19. Sayın hocam, ne zaman emekli oldunuz? Akademiada asistanlığınızdan emekliliğinize kadar toplam kaç yıl çalıştınız?

20. Değerli hocam, 43 yıllık akademik çalışma yaşamınızda evdeki hesabı çarşıya uydurabildiniz mi? Yani kurumsal anlamda üniversite çatısı altında akademik çalışma yaşamınız boyunca akademik çalışma planlarınız kapsamındaki tüm projelerinizi gerçekleştirebildiniz mi? Bu bağlamda yaptıklarınız veya yapamadıklarınız hakkında neler söylemek istersiniz?

21. Emeklilik sonrası akademik planlarınız dışındaki hayalleriniz nelerdir?

22. Akademisyenin emeklisi olmaz derler. Emeklilik döneminde gerçekleştirmeyi düşündüğünüz akademik çalışma planlarınız var mı? Varsa nelerdir?

[ii]-*Türk din psikolojisinin güncel durumu ve sorunları:*

23. Türkiye'deki ilk din psikolojisi çalışmasını hangi yıl ve hangi araştırmayla başlatıyorsunuz? Niçin?

24. Başlangıcından (1952) bugüne (2020) Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yani din psikolojisi Türkiye'de nasıl tanındı ve bugünlere geldi?

25. Batı orijinli bir bilim dalı olarak Amerika ve Avrupa'daki din psikolojisinin tarihsel gelişimiyle ilgili son dönem çalışmalarındaki kurumsal yapılanmada ve akademik ürün başlıklarında 'din'den 'manevi-yat'a geçişi ve/veya her iki kavramı ayrı ayrı kullanmayı da dikkate alarak neler söylemek istersiniz?

26. Dünyadaki din psikolojisi ile Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarını nicelik ve nitelik açısından karşılaştırdığınızda neler söylemek istersiniz?

27. Size göre Türk din psikolojisinin güncel sorunları nelerdir?

28. Türkiye'de yapılan din psikolojisi çalışmalarına bakıldığında bazı din psikologlarının sadece teorik çalışmalar yürüttükleri, bazılarının ise sadece ampirik çalıştığı görülüyor? Yani sizce bir din psikoloğunun bilimsel çalışmalarındaki akademik ürün çeşitliliği bağlamında teorik ve ampirik çalışmaların yeri ve ağırlığı nasıl olmalıdır? Niçin?

29. Peki hocam. YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı, din psikolojisi alanında yurtdışına yüksek lisans ve doktora yapmak üzere yıllardır birçok öğrenci gönderdi. Sonra bunların önemli bir kısmı Türkiye'ye döndüler. Yurtdışında din psikolojisi master ve doktora yapıp gelenlerin sonraki dönemlerinde Türkiye'deki çalışmalarına ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu meslektaşlarımızın Türkiye'deki akademik üretim durumu nedir?

30. Size göre Türk din psikolojisi çalışmalarının artık kurumsal bir kimlik kazanma zamanı gelmedi mi? Bu bağlamda 12 Ağustos 2014 tarihinde kurulan Din Psikolojisi Derneği'nin şu andaki durumu ve çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

31. Her yıl düzenlenen din psikolojisi anabilim dalları koordinasyon toplantılarının içeriği ve organizasyonu hakkında neler söylemek istersiniz? Benim düşünceme göre şemsiye organizatör Din Psikolojisi Derneği olmalı ve her yıl bir ilahiyat fakültesiyle birlikte organize yapılmalıdır. Bu konudaki düşünceniz nedir?

32. Din sosyolojisi için yapılan 'genel din sosyolojisi' ve 'özel din sosyolojileri'ne dayalı dikotomik ayrımın bir benzeri de 'genel din psikolojisi' ve 'özel din psikolojileri' şeklinde din psikolojisi için yapılabilir mi? Nasıl?

33. Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türk din psikolojisi çalışmalarında 'İslam psikolojisi' olması gerektiği yerde midir? Bu bağlamda İslam psikolojisiyle ilgili neler yapılabilir?

34. Şu anda din psikolojisi alanında Türkiye’de yürütülen lisansüstü master ve doktora tezlerinin kalitelerini nasıl buluyorsunuz? Geçmişten bugüne araştırmalardaki kalite giderek yükseliyor mu yoksa düşüyor mu? Niçin?

35. Türkiye’de yapılan dindarlık ölçme çalışmaları konusunda yerli ölçek denemelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeterli mi? Niçin? Neler yapılabilir?

36. Türkiye’de din psikologları genellikle teoloji/ilahiyat lisanslı oluyor. Bazen psikoloji ve/veya pdr lisanslı din psikologları da yetişiyor. Alan uzmanlığı bağlamında aralarındaki yeterlilik düzeylerinin farklılığı konusunda neler söylemek istersiniz?

37. Türkiye’deki din psikolojisi çalışmalarında cinsiyet faktörü göz önüne alındığında, bu alanda çalışan bayanlar mı yoksa erkekler mi daha fazladır? Niçin?

38. Değerli hocam, Türk din psikolojisi çalışmalarında uzun yıllar nicel araştırmalar yapıldı. Bizim kuşak ve bizden önceki kuşaklar, hep bu metodolojiyle yetiştik. Fakat son dönem Türk din psikolojisi araştırmalarında nicel desenden nitel desene doğru belirgin bir yönelim var. Bu metodolojik paradigma değişimini nasıl yorumluyorsunuz?

39. Ayrıca din psikologları akademik çalışmalarında teorik ve ampirik çalışma dengesini nasıl kurmalıdırlar? Hiç ampirik çalışma yapmayan din psikoloğu meslektaşlarımız olduğu gibi hiç teorik çalışma yapmayan din psikologlarımız da var. Bu konudaki dengeyi nasıl sağlamak gerekiyor?

40. Sayın hocam, din psikoloğu Ok’un (2006) değerlendirmesine göre Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu ülkenin kültürüne özgü ya da bu kültürde yapılan ampirik çalışmalardan yola çıkarak geliştirilmiş veya yaygınlık kazanmış bir psikoloji ekolünün ya da kuramının varlığından söz etmek henüz erken gözükmektedir. Çalışmalar daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa (Hıristiyan) geleneğinde geliştirilenlerin İslami ortamdaki bir tekrarı, test edilmesi, ya da onlara yapılan katkılardan ibaret olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türk din psikolojisi çalışmalarındaki ‘ekolleşme’ ve Türkiye’deki ekolleşmeyle ilişkili ‘hoca’ faktörü konusunda neler söylemek istersiniz?

41. Bu dönemde (2010 yılından bu yana) yeni ilahiyat fakültelerine bağlı olarak açılan din psikolojisi bilim dalındaki lisansüstü programlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Yeni açılan bu programlar, din psikolojisi alanında kaliteli bir lisansüstü eğitim için nelere dikkat etmelidirler?

42. Son dönemde giderek yıldızı parlayan din psikolojisinin klinik saha uygulaması olarak da konumlandırılabilir olan manevi danışmanlık ve rehberlik –(mdr) alanıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu bağlamda alanın Türkiye’deki geleceğini nasıl görüyorsunuz?

43. Bir önceki soruyla bağlantılı olarak Türkiye’de hızla manevi danışmanlık ve rehberlik alanında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açılmaktadır. Sanki din eğitimcileri de bu alanda var olmak istemektedirler. Özel alan yeterliliği bağlamında bu alanda nasıl bir akademik eğitim verilmelidir? Din eğitimcilerinin bu alandaki yeri ne olmalıdır?

[iii]–*Türk din psikolojisinin geleceği:*

44. Değerli hocam, geleceğe bir projeksiyon tutmak gerekirse Türk din psikolojisinin bu aşamadan sonra gideceği ve gitmesi gerektiği yön neresi olmalıdır? Niçin?

45. Size göre gelecekteki Türk din psikolojisi çalışmalarında hangi alanlarda öncelikli konular çalışılmalıdır? Niçin?

46. 2014 yılında kurulan Din Psikolojisi Derneği’nin Türk din psikolojisi çalışmaları için gelecek vizyonu ve misyonu ne olmalıdır?

[iv]–*Yeni nesil din psikologlarına öneriler:*

47. Size göre din psikolojisi alanında uzmanlık yapacak öğrencilerin ne gibi özelliklere ve donanıma sahip olması gerekir? Niçin?

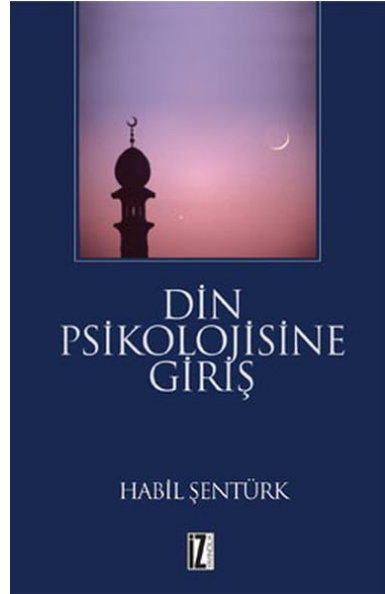
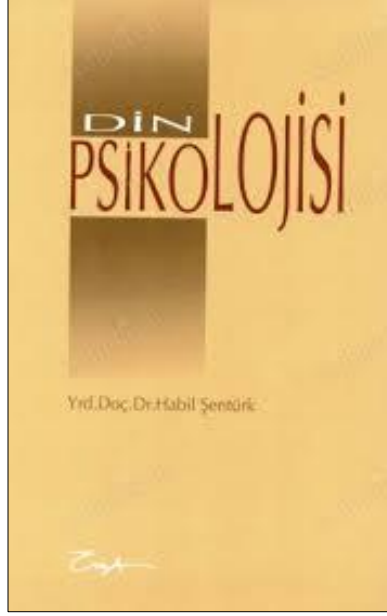
48. Türk din psikolojisi araştırmalarında atölye çalışmaları tarzındaki akademik ürünlerin oranının oldukça az olduğunu görüyoruz. Bundan sonraki süreçte atölye çalışmalarının artması için yeni nesil din psikologlarına önerileriniz nelerdir?

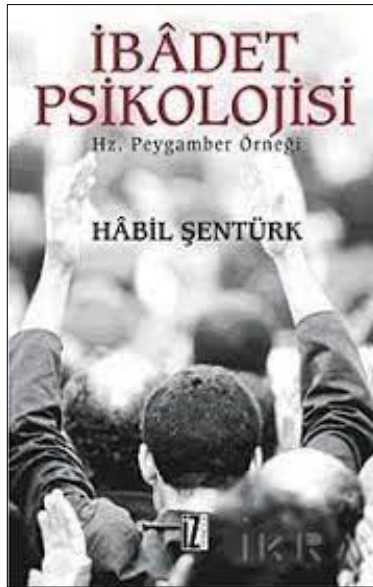
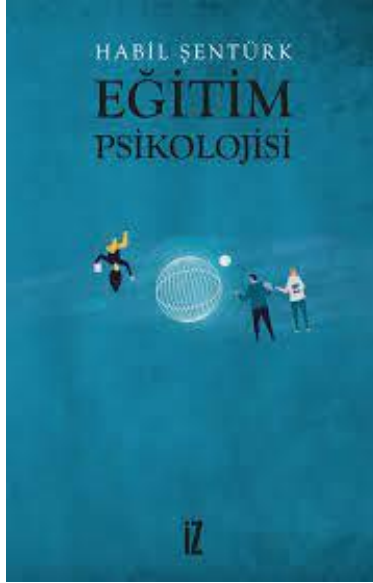
49. Peki, hocam din psikolojisi alanında çalışmaya yeni başlayan genç kuşak akademisyen din psikologlarına veya çalışmayı düşünen potansiyel araştırmacılara önerileriniz nelerdir?

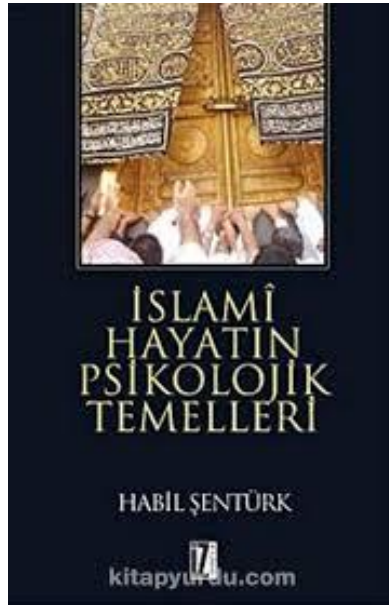
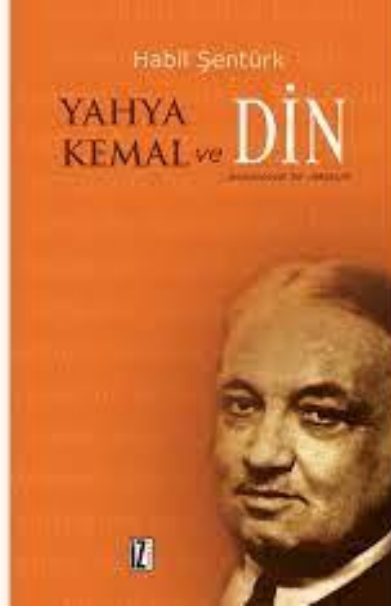
50. Sayın hocam son olarak Türk din psikolojisi çalışmaları üzerine kişisel düşüncelerinize yer verdiğimiz bu röportajla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

“*Araştırmacı:* Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, bundan sonraki yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

**Ek-3:
Kitapları – (Kapakları)**

Ek-4: Makaleleri – (İlk sayfaları)

İLETİŞİM PSİKOLOJİSİ AÇISINDAN İSLÂM'IN BAZI AHLAKÎ DAVRANIŞ VE DEĞERLERİNİN ANALİZİ

An Analysis of Islamic Ethical Values in Terms of Communication Psychology

Habil ŞENTÜRK*

Özet

İslam, bir hayat dinidir. Müslüman'ın sosyal hayatında geçerli olan normlar da, İslam'ın ahlak değerlerine dayanır. Dolayısıyla bu değerler, onun kişiler arası ilişki ve iletişim sürecini belirlemektedir. Fakat bu ilke ve kurallardan beldenen sonucu alınabilmesi için, onların anlam ve fonksiyonlarının bilinmesi, içselleştirilerek benimsenmesi ve bu bilinçle uygulanması gerekmektedir. Çünkü ancak bilinçli olarak yapılan davranışların anlam ve işlevi olabilir.

Anahtar Kelimeler

İletişim, ahlaki değerler, sosyal ilişkiler, ahlak kuralları

GİRİŞ

İletişim, sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru, insanlar arası ilişkilerin temelidir. Bu yüzden sağlıklı iletişim, sosyalleşme sürecinin bir gereğidir.¹ İnsanlar, Robinson Crusoe gibi dünyada yalnız başlarına yaşayamazlar; her yönüyle birbirlerine muhtaçlardır. Çünkü onlar ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hayatın bütün cephelelerinde maddî ve manevî her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için birbirleriyle yardımlaşmak, dayanışmak ve işbirliği yapmak durumundadırlar. Bunları yapabilmek için de onları, her şeyden önce birbirleriyle anlaşma ve uzlaşmaya ihtiyaçları vardır. İnsanlar arasındaki iletişimin temel amacının da bu olduğu söylenebilir. Bu yazıda biz de, İslam'ın birtakım ahlaki değer ve normlarının, iletişim psikolojisi açısından ne gibi fonksiyonlar icra ettiğini incelemek istiyoruz.

İletişim kısaca, bilgi üretme, aktarma ve anlandırma süreci² veya fikir, bilgi, duygu, haber, tutum, davranış ve becerilerin paylaşılması süreci olarak ta-

Abstract

Islam is the religion of life. Islam does not separate the norms of social life from ethics. Ethical values of Islam determine interpersonal relations and processes. Muslim individual must know what social ethics of Islam means for individual and social life. In order to get positive results from Islamic values and ethics Muslims must internalize them. Islamic ethics and values are meaningful if they have been practised consciously.

KeyWords

Communication, Ethics Values, Social Relations, Ethical Principles.

nımlanabilir.³ Temel unsurları kaynak, mesaj ve alıcı olan iletişimin doğrudan değil de dolaylı yapıldığı durumlarda, mesajın alıcıya ulaşmasını sağlayan bir de kanal gereklidir. İnsanlar arasında sağlıklı bir iletişimin gerçekleştirilmesi için bu unsurlarda bulunması gerekli bazı özellikler ve nitelikler vardır.⁴

İnsan, sosyal bir varlık olması⁵ hesabıyla diğer insanlarla ilişki kurmak, birtakım duygu ve düşüncelerini paylaşmak, hayatın gerek ve gerekleri istikametinde yardımlaşmak, dayanışmak, derleşmek, kısacası onlarla iyi bir iletişim içerisinde olmak durumundadır. Kişi ancak böyle bir sosyal ortamda kendini güvende ve huzurlu hissedebilir, özgüveni gelişebilir.⁶ Bütün bu

* Kamuran Çilenti, *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*, Gül Yay., Ankara 1988, s.43

¹ Çilenti, *age*, s.44-47; Dökmen, *age*, s.23-37

² İnsan kelimesi yaleneleşmek, alışmak, kaynaşmak manasına gelen "ins" kökünden türemiştir. İnsanın diğer insanlara yaklaşması, onlarla beraber yaşamaktan hoşlanması, onun medenî ve sosyal bir tabiiatı sahip olmasıdır. Bkz. A. Sadiha Okday, *Konularda Ali Efendi ve Ahlak-ı Ahi*, İz Yay., İstanbul 2005, s.433-434

³ M. Osman Necati, *el-Hadisü'n-Nebvî ve İlmü'n-Nefs, Dânu's-Şürik, Kahire 1993, s.286-291, Öznur Özdoğan, İsimsiz Hayatlar: Manevi ve Psikolojik Yaklaşımın Anıtına ve Öze Dönüş*, Lotus Yay., Ankara 2005, s.186-187

* Doç. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi

¹ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsano*, Remzi Kit., İstanbul 1992, s.12-18; Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, Nesil Yay., İstanbul 2005, s.22

² Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, Sistem Yay., İstanbul 1998, s.19; Setçuk Budak, *Psikoloji Sosyoloji, Bilim ve Sanat Yay.*, Ankara 2000, s.394

Freud'un Psikoloji ve Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım

Habil ŞENTÜRK

ABSTRACT A CRITICAL APPROACH TOWARDS FREUD'S UNDERSTANDING OF PSYCHOLOGY AND RELIGION

Freud has an important place in the history of psychology; he is Also a psychologist who founded the school of psychoanalysis. However, some criticisms were directed towards his opinions on psychology and religion In this paper, we firstly tried to examine his opinions concerning with psychology and religion. After that some of the criticisms and remarks on his ideas were taken into account.

Keywords: *Freud, religion, psychoanalysis, id, ego, superego, libido, neurosis, Jung*

GİRİŞ

Psikoloji organizmayı, özellikle de insanın sübjektif ve objektif dünyasını tanıtmaya ve tanıtmaya çalışan, insanı ve davranışlarını bu maksatla inceleyen bir sosyal bilimdir. Din ise, olumlu veya olumsuz, az veya çok herkesin ilgilendiği, herkesin hayatında yeri olan aşkın bir güç ve bir kültür unsurudur. Müntesipleri açısından çok önemli bir psikolojik ihtiyaç ve psikososyal bir gerçektir. Bu sebeple psikoloji bir davranış veya yaşayış biçimi olarak dini de incelemek durumundadır.

Ancak psikoloji, din konusunu incelerken objektiflik hususunda daha bir dikkatli olmak, sübjektif veya normatif davranmamaya özen göstermek zorundadır. Çünkü bu noktadaki bir ihmal veya kasıt psikolojiyi objektif bir bilim olarak gerçeği göstermek yerine, spekülatif veya ideolojik değerlendirmelere kapı açarak bilim olmaktan çıkartmakta veya bilim değerini düşürmektedir.

İşte bu yazıda biz de psikoloji tarihinde önemli bir yeri olan Sigmund Freud'un psikoloji ve din anlayışına eleştirel bir gözle bakacak ve bilimsel kriterlere göre gerekli değerlendirmeleri yapmağa çalışacağız

A. FREUD'UN PSİKOLOJİ ANLAYIŞI

Sigmund Freud'un psikoloji anlayışı deyince ilk akla gelen şüphesiz ki psikanalizdir. Psikanaliz Freud'un hem psikoloji anlayışının ekol adı, hem

* *Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.*

SOSYAL İLİŞKİLERDE SAYGI KAVRAMI: PSİKOLOJİ VE DİN AÇISINDAN BİR BAKIŞ

Habil ŞENTÜRK*

ÖZET

Saygı kavramı, günlük hayatta sık sık kullanılan, sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi açısından önemli bir ahlaki değer ve normdur. Saygı kavramının duygu, bilgi, inanç ve değerler gibi bir sübjektif cephesi; bir de saygı tezahürü olan tutum ve davranışlar halindeki objektif cephesi vardır. Sosyal ilişkiler ortamında insanların, *kendine, kutsala, başkalarına ve çevreye saygı*, şeklinde özetleyebileceğimiz birtakım tutum ve davranışları görülmektedir. Sosyal hayatta, saygılı tutum ve davranışların olumlu, saygısızlık olarak kabul edilenlerin ise olumsuz etkilerini görebiliriz. Bunun örneklerine sosyal ilişkiler, iletişim, iş ve ticaret hayatında daha çok rastlamaktayız. Bu çalışmada biz, saygı kavramını yüzeysel anlamının ötesinde, daha derinlikli anlamlarıyla dini ve psikolojik açıdan incelemeye ve değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Saygı, Din, Ahlak, Değer, Kişilik, Davranış

ABSTRACT

The Concept of Respect in Relation to Social Relations: An Overview from Psychology and Religion

The concept of respect is often used in daily life, which is a necessary ethical norm for the healthy development of social relations. The concept of respect has a subjective dimension, which includes emotions, knowledge, beliefs and values, while its objective dimension includes attitudes and behaviors. In the context of social relations people show the attitudes of respect toward himself, sacred, other and environment. Respectful behaviors have positive outcomes in social life while disrespectful behaviors have negative consequences. Especially the concept of respect is important in the areas of social relations, communication, work and commerce. In this essay, we try to examine the concept of respect from religious and psychological perspective.

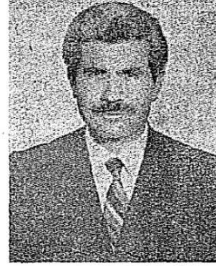
Keywords: Respect, Religion, Ethic, Value, Personality, Behavior.

* Doç. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi / e-mail: habil@ilahiyat.sdu.edu.tr

ÇOCUKTA DİNİ İLGİNİN UYANIŞI VE GELİŞMESİ AÇISINDAN ÇEVRE FAKTÖRÜ

1950'de Gediz'de doğdu. 1976'da İzmir Yüksek İslâm Enstitüsünü bitirerek Ödemiş İmam-Hatip Lisesi'ne öğretmen tayin edildi. 1977 Haziranında İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nün de Din Psikolojisi asistanlığına başladı.

Halen D.E.Ü. İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisidir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Dr. HABIL ŞENTÜRK
D.E.Ü. İlahiyat Fak.

Çocuk, doğuştan birtakım özelliklerle beraber dünyaya gelir. Ancak onun bu özelliklerinin çevre tesirleriyle gelişmesi ve değişmesi sözkonusudur. Burada, psikolojinin önemle üzerinde durduğu ve hangisinin daha müessir olduğu hususunda tartışmaların sürüp gittiği VERASET ve ÇEVRE faktörü üzerinde biz de ayrıca tartışacak değiliz. Zaten bir noktaya kadar da bu tartışmalar durularak bazı gerçeklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim bir gelişim formülü bulunmuş, bu formülün çözümünde hangi faktörün

DİNİ GELİŞİM PSIKOLOJİSİ

*Yrd. Doç. Dr. Habil ŞENTÜRK
S. Demirel Üniv. İlahiyat Fak.*

DİNİ gelişim psikolojisi derken önce gelişme ve dİNİ gelişme kavramları hakkında kısa bilgi vermekte fayda vardır. Gelişim kavramı psikolojinin temel kavramlarından biridir. Psikoloji, organizmayı incelerken psikolojik olayları bir “burada ve şimdi” ilkesine göre bir zaman kesiti içerisinde kısa zamanlı incelemelerde bulunur, bir de bu olayları birbirleriyle bağlantılı, sebep-sonuç ilişkilerinin zincirleme bir şekil arzettiği uzun bir zaman dilimi veya süreci içinde inceler. İşte gelişim bu ikinci neviden bir incelemeyi gerektirmektedir. Öyleyse nedir bu gelişme? Gelişme, organizmada (Veraset X Çevre X Zaman) formülüne göre meydana gelen büyüme ve olgunlaşma istikâmetindeki değişimlerdir, denebilir. Bu târifle bedenî gelişme konusunu anlamak mümkündür, fakat rûhî gelişmeyi anlamak ve anlatabilmek için biraz daha farklı bir tarif yapmaya ihtiyaç vardır: Gelişme, beden ve ruh yönünden organizmanın kendisinden beklenen faaliyetleri yapabilmesi için geçirmiş olduğu merhalelerdir. Buna göre dİNİ gelişme de, kişinin çocukluk-tan itibaren dİNİ hayatının basitten mükemmele doğru geçirmiş olduğu gelişim süreci veya süreçleridir⁽¹⁾.

I- ÇOCUKLUK ÇAĞI

A- OKUL ÖNCESİ (0-6)

Duygular, çocuğun doğuştan getirdiği özellikler ve istidatlar arasındadır. Ancak bu duygulardan bazıları hemen kendini gösterirken (açlık, susuzluk gibi), bazıları da gelişim süreci içinde zamanla ortaya çıkar. Aslında bütün istidat ve özellikler

(1) Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi 1991, s. 331 vd; Erdoğan Fırat, *Eğitim Psikolojisi*, İzmir: Tin Yay. 1989, s. 15 vd; Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: D.İ.B. Yay. 1987, s. 106 vd; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara: T.D.V. Yay. 1993, s. 251 vd.

İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu

Dr. Hâbil ŞENTÜRK
D.E.Ü. İlahiyet Fak.
Öğretim Görevlisi

A — Psikolojik Mahiyetine Bir Bakış

Dini inanışın dış ifadesi olan ibadetler, kişiyi, Yüce Varlık ile karşı karşıya getiren davranışlardır. İnsan, inandığı gerçeği yaşamak ihtiyacını duyar.

İbadetin mahiyetini kavrayabilmek için önce lügat ve ıstılâh mânâsı üzerinde durulmalıdır.

a) İbadetin lügat mânâsı :

İbadet: "Allah'a gösterilen saygı davranışı, tapınma, tapınış", (1) şeklinde ifade edildiği gibi, "Hudu' (eğilmek, tevazu göstermek) ile beraber tâattir," (2) diye de tarif edilmiştir. Hattâ sadece "Tâat (boyun eğmek, emre uygun davranmak) mânâsına gelir," (3) de denmiştir.

b) İstılâh mânâsı :

İbadet: "mükellefin, nefsinin arzusu hilâfına, Rabbini ta'zim için yapmış olduğu davranışa denir." (4) "Saygı, itaat ve ta'zim mertebelerinin en yükseğidir. Böyle bir şey ise, yalnızca Allah'a yapılır. Yalnız

Allah'ın hakkıdır." (5) "İnsanın rûhen ve cismen, zâhiren ve bâtinen bütün mevcudiyetiyle yalnız Allah'a yaptığı şuurlu bir taat ve kurbettir." (6) "Allah'a karşı kulluk ve bağlılığımızı sözler ve hareketlerle ifade etmektir. İbadet, Cenab-ı Hakka hem şükran borcunu ödemek, hem de bağlılığı ve sevgiyi göstermek amacını güden tutum ve davranışlardır." (7) "Ubudiyet tezellülü (yetersizlik, acz, eksiklik ve küçüklüğü) açığa vurmaktadır. (Mânâ ve medlûlünü ifade bakımından) ibadet, ubudiyeten dhaa belîğdir. Çün-

- (1) M. Ali Ağatay, Türkçe Sözlük, s. 352 (Ankara 1966).
- (2) İbn Manzûr, Lisânul-Arab, IV, 262 (Mısır 1890)
- (3) Muhammed b. Mustafa, Vankulu Lügatı, I, 289 (İstanbul 1728).
- (4) Seyyid Şerif el-Cürcânî, et-Ta'rifât, s. 97. (İst. 1890).
- (5) A. Hamdi Akseki, İslâm, s. 287. (İst. 1966).
- (6) M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, 96 (İst. 1960).
- (7) O. Pazarlı, Din Psikolojisi, s. 169. (İst. 1968).

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA İNSAN, DİN VE MEDENİYET KAVRAMLARINA PSİKOSOSYAL AÇIDAN BİR BAKIŞ*

Habil ŞENTÜRK**

ÖZET

Günümüzde, bilim ve teknolojiadaki gelişmeler sonucu dünya küçülmüş, iletişim alanındaki gelişmelerle uzak yakın her yerde olan bitenden, herkesin anında haberdar olması mümkün hale gelmiştir. Bu durum da, insan hayatını birey ve toplum planında değiştirmiş, uluslar arası düzeyde siyasal ve kültürel etkileşimin artmasını sağlamıştır. Bu şartlar altında insanın hayatını yeniden düzenleme gereği ortaya çıkmaktadır. İnsanın dünyada yaşarken tek başına olmadığı, din, kültür ve medeniyet gibi değer ve kurumları başkalarıyla paylaşmak durumunda bulunduğu bir gerçektir. Öyleyse insan, din ve medeniyet kavramlarına bu çerçevede yeniden bakmak, kavramlar arasındaki ilişkileri kurarak yeniden değerlendirmek icap etmektedir. Bu çalışma, böyle bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, insan, din, medeniyet

ABSTRACT

A Psychosocial Look at Man, Religion and Civilisation Concepts in the Era of Globalisation

As a result of modern scientific and technological developments, our world became a global village, where everyone can reach each other very fast and easily. This new condition transforms individual and social life and there is a need to rearrange human life in the light of this new situation. Human being is not alone in this world. He has to share his basic values and institutions, such as religion, culture and civilization, with others. There is a necessity to look at the concepts of man, religion and civilization with fresh perspective and to reassess by contacting the relationships among them. This paper aims to offer such fresh perspective.

Key Words: Globalization, Man, Religion, Civilization

* Bu makale, 24-27 Eylül 2009 tarihleri arasında Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından düzenlenen "Uluslararası Davraz Kongresi"nde sunulan "Küreselleşme Çağında İnsan, Din ve Medeniyet" başlıklı bildirinin geliştirilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., SDÜ İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: habil@ilahiyat.sdu.edu.tr.

İBADETİN MAHİYETİ VE ŞAHSİYET GELİŞİMİNDEKİ FONKSİYONU

Dr. Habîl ŞENTÜRK

A— Psikolojik Mahiyetine Bir Bakış

Dini inanışın dış ifadesi olan ibadetler, kişiyi, Yüce Varlık ile karşı karşıya getiren davranışlardır. İnsan, inandığı gerçeği yaşamak ihtiyacını duyar.

İbâdetin mâhiyetini kavrayabilmek için önce lugat ve istilâh manası üzerinde durulmalıdır.

a) İbâdetin lugat manası:

İbâdet: «Tanrıya gösterilen saygı davranışı, tapma, tapmış,»¹ şeklinde ifade edildiği gibi, «Hudu' (eğilmek, tevazu göstermek) ile beraber taattir,»² diye de tarif edilmiştir. Hatta sadece «Taât (boyun eğmek, emre uygun davranmak) manasına gelir,»³ de denmiştir.

b) İstilâh manası:

İbâdet: «mükellefin nefsinin arzusu hilâfına Rabbini ta'zim için yapmış olduğu davranışa denir.»⁴ «Saygı, itaat ve ta'zim mertebelerinin en yükseğidir. Böyle bir şey ise, yalnızca Allah'a yapılır. Yalnız Allah'ın hakkıdır.»⁵ «İnsanın ruhen ve cismen, zahiren ve batmen bütün mevcudiyetiyle yalnız Allah'a yaptığı şuurlu bir taat ve kurbettir.»⁶ «Allah'a karşı

(1) M. Ali Ağatay, Türkçe Sözlük, s. 352.

(2) İbn Manzur, Lisânü'l-Arab, IV, 262.

(3) Muhammed b. Mustafa, Vankulu Lugatı, I, 289.

(4) Seyyid Şerif el-Cürcânî, et-Ta'rifât, s. 97.

(5) A. Hamdi Akseki, İslâm, s. 287.

(6) M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I, 96.

HAYATIN ANLAMI VE DİN

Habil ŞENTÜRK*
Selahattin YAKUT**

Öz

Düşünce tarihi, varlığın ve varoluşun gizemini çözme ve yaşamı daha anlamlı hale getirme konusunda entelektüel kaygı örnekleriyle doludur. Sorgulamak, epistemolojik bir aktivite ve insan olmanın getirdiği zihinsel ve varoluşsal bir faaliyettir. İnsan; sosyal, psikolojik, duygusal ve zihinsel yönüyle çok boyutlu bir varlık olmanın yanında; araştırma 'özne'si ve 'nesne'si olması bakımından da sınırsız bir potansiyele sahiptir. İnsanın bu farklı boyutlarını ayırıştırmak ve birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirmek neredeyse imkansızdır. Çünkü her boyut bir diğerini etkilemekte, onu değiştirmekte, dönüştürmekte ve gelişim sürecine katkıda bulunmaktadır. Sorgulayan insan için insanın tüm bu boyutlarını etkileyen ve tatmin olacağı cevaplar bulması gereken en önemli varoluşsal problemlerinden birisi hiç şüphesiz "anlam" problemidir. İnsan, 'anlam problemi' ne tatmin edici cevaplar bulabildiği ölçüde mutlu olmakta; bu problemini tatmin olacağı şekilde cevaplandıramadığı düzeyde de stres, kaygı, depresyon, yalnızlık, yabancılaşma ve intihar gibi daha ileri boyutlarda psikolojik ve patolojik sıkıntılar yaşayabilmektedir. Din ise insanın 'varoluşsal anlam problemi'ne en tatmin edici cevabı verdiği ve insanların mutluluğunun ancak dinin değerleriyle sağlanacağı iddiasını her vesileyle yinelemektedir. İşte bu çalışma, insan açısından hayati öneme sahip olan "anlam" probleminin çözümüne farklı bakış açıları sunarak katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Anlam, Yaşamın anlamı, Varoluş, Din.*

THE MEANING OF LIFE AND RELIGION

Abstract

History of thought includes many instances of intellectual concerns about solving the mystery of existence, the existence and making life more meaningful.

* Prof.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, e-mail: habilsenturk@sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, e-mail:Selahattin_yakut@hotmail.com

